

Km. Varval. Raha-Arve osakond

sissetulnud No. 10

03. märts 1935. a.

Nr. 3 — XVI aastakäik

Märts — 1935

JURIIDILINE AJAKIRI

Õ I G U S

TOIMETUS:

R. Rägo
peatoimetaja

E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, A.-T. Kliimann,
H. Kristal, E. Maddison, A. Palvadre,
K. Parts, J. Uluots

A. Mägi
toimetuse sekretär

S I S U.

Artikleid.

- Kliimann, A.-T.: Sisekaitse 97
Tjutrjumov, I.: Välisriikide valitsustele esitatud hagide allu-
musest natsionaalkohtuile 118

Ülevaateid:

- Eesti-Läti-Leedu õigusteadlaste büroo koosolek Tallinnas 29. ja
30. märtsil 1935 129

Riigikohtu tegelus.

Üldkogur:

- Kas administratiivkaebuste asjus nõuab administratiivasutis, kel-
lele kaebus kohtule edasisaatmiseks on esitatud, ise kohtu-
lõivu sisse enne kaebuse kohtule edasisaatmist, või saadab
administratiivasutis kaebuse kohtule edasi kohtulõivu sisse
nõudmata ja selle sissenõudmine kaebajatelt toimub kohtu
poolt? 136
- Kas ühise administratiivkaebuse puhul mitme isiku poolt tuleb
kohtulõivu ja revisjonimaksu nõuda ühekordselt või igalt
kaebajalt eraldi? 137
- Kas administratiivasjus kohus võib lahendada mõningaid küsi-
musi korraldavatel kohtuistungitel? 138
- Kas rahukohtunikud on õigustatud toimetama TKS §§ 82^a—82^b
korras tõendiste kindlustamisi administratiivasutiste võim-
konda kuuluvais asjus? 138
- Kas kohtukäija, kes väljaspool oma asukoha kohtu jaoskonda
soovib vaesusõigusega ajada tsiviilprotsessi, on õigustatud
paluma oma asukoha kohtunikku, et see, kui ta paluja
varanduslikku seisundit isiklikult ei tunne, temale selle-
kohase tunnistuse annaks tema, paluja, poolt ülesantavate
tunnistajate põhjal, keda kohus seks üle kuulama peaks? 139
- Millises korras peab vaesusõigusega aetud asjus riigi heaks
mõistetud kohtumakse sisse nõudma? 139
- Kas vaesusõigusega aetud asjus (TKS §§ 200^r ja 880 jj.) kuu-
luvad kohtumaksud väljamõistmisele hagejalt hagi rahulda-
mata osa pealt? 141
- Kas sundtäitekorras lahendatavais nõudeasjus on kohtuil õigus
tempelmaksu võtta sundtäitele kuuluva akti ära kirja pealt,
mida kohus laseb nõudjal esitada kohtutoimetuse juurde
jätmiseks, ning jaataval korral, mil määral? 143
- Kas asjaosaliste eneste poolt tõestatud ära kirjad, mis nemad
kohtutoimetuste juurde esitavad algkirjade asemel, kuuluvad
tempelmaksustamisele ka Tempelmaksutariif nr. 54 järgi
või ainult Tariif nr. 2 järgi kui avalduste lisad? 144

Nr. 3 Juriidiline ajakiri „Õigus“ 1935

XVI aastakäik

Sisekaitse.

A.-T. Kliimann.

I. Sisekaitse organid: § 1. Sisekaitse funktsioon. — § 2. Sisekaitse organid. — § 3. Organite pädevus.

II. Sisekaitse tegevuse kontroll: § 4. Sisekaitse organite kontroll teenistusvalve korras. — § 5. Kodanikkude õiguskaitse haldusinstantside korras. — § 6. Sisekaitse tegevuse kontroll halduskohtu korras.

I. SISEKAITSE ORGANID.

§ 1. Sisekaitse funktsioon. — Peaminister Riigivanema ülesannetes on andnud Kaitseseisukorra seadust muutva ja täiendava dekreeidi¹ 29. novembrist 1934², mis järgmisel päeval hakkas ka kehtima. Mainitud dekreeidi I lõigend muudab Kaitseseisukorra seaduse 1., 7. ja 8. §-i. Muudetud 1. §-i ülesandeks on loendada juhtumeid, mil Riigivanem Riigikogu kinnitusel tohib üllata kaitseseisukorra. 7. §-i sihiks on määrata organeid, kelle ülesandeks oleks 1. §-s tähendatud juhtumel riiklikku julgeolekut säilitava tegevuse ülemjuhtimine. 8. § aga korraldab kaitseseisukorda kuulutatud pindalal teotsevate organite kontrolli.

1. §-i järgi kaitseseisukord üllatakse, esiteks, sõja puhul³ ja, teiseks, mobilisatsiooni⁴ korral. Peale nende kahe juhu võidakse kaitseseisukord panna kehtima, kolmandaks, sõjaohu puhul⁵ ja, neljandaks, riigi sise-

¹ Autentne nimetus: „Kaitseseisukorra seaduse muutmise seadus“ ei ole kokkukõlas selle õigusallika sisuga. Peaks aga olema: „...muutmise ja täiendamise...“ ehk modernimalt ja ühtlasi lühemalt: „...muunduse...“

² RT 1934, 99, 784.

³ *Lex cit.*, § 1, 1.

⁴ *Ibid.*, 1.

⁵ *Ib.*, 2, a.

korda ähvardava ohu puhul⁶. Lõppeks on võimalik kuulutada ~~kaitseisukorda~~ kas kogu riigi pindala või ainult teatav osa sellest, viiendaks, ka neil juhtumel, kui seadusliku korra ja julgeoleku vastu sihitud kuritegevus oma ulatuselt võtab ähvardava kuju⁷.

Viiendana-mainitud juhtumel kaitseisukorda kuuiutatud pindalal teostatavad ülesanded moodustavadki sisekaitse funktsiooni. See funktsioon järelikult tähendab sellist tegevust, mida arendatakse seaduslikku korda ja sisejulgeolekut ohustavate sündmuste ja toimingute vältimiseks neil juhtumel, mil kuritegevus oma ulatuselt on muutumas ähvardavaks⁸.

Õeldust nähtub, et sisekaitse funktsioonis mahutatavad ülesanded on oma põhituumalt poliitilise iseloomuga. Nagu tavalises poliitilises funktsioonis, nii ka sisekaitse funktsiooni man on panna tähele kaht eriilmelist normatiivset momenti. Üks neist sisaldub tegevuses, mis on suunatud teatavate ühiskondlikkude ohtude vältimisele. Teine moment aga avaldub selle tegevuse sihis. Sihiks aga on riigi sisekorra kaitse⁹, ehk, nagu seda õigusallikad lühidalt nimetavad, sisekaitse.

⁶ *Ib.*, a.

⁷ *Ib.*, b.

⁸ Vt. K. Trakman, *Kaitseisukord*, *l. Õigus* 1930, 1, lk. 8 jj. — Riigikogu, IV koossels, Vabariigi Valitsuse ettepanekud, I–III istungjärg, 1929–30, Tallinn 1930, veerg 179 jj. — III Riigikogu protokollide Lisad, IV–VIII istungjärg, 1927–1929, Tallinn 1929, veerg 1069 jj. — III Riigikogu protokollid, VIII istungjärg, 1929, Tallinn s. a., veerg 1172 jj., 1176 jj.

Zéphirin Rogez, *L'acte administratif de puissance publique*, Paris 1906. — André Bosc, *Les actes de gouvernement et la théorie des pouvoirs de guerre*, Paris 1926. — Paul Negulesco, *La théorie de l'acte de gouvernement dans le droit public roumain*, Bucurést 1926.

Carlo F. Ferraris, *Diritto amministrativo*, I, Padova 1922, lk. 288 jj. — Vittorio E. Orlando, *Teorica della legislazione e del governo*, Roma 1912, lk. 417 jj.

José Gascón y Marín, *Tratado de derecho administrativo*, Madrid 1930, lk. 215. — F. Manzanque y Montes, *La Constitución y los estados excepcionales*, Madrid 1908.

K. Strupp, *Deutsches Kriegszustandsrecht*, Berlin 1916. — W. Haldy, *Das Recht zur Verhängung des Belagerungszustandes und der Suspension von Verfassungsgesetzen in Preussen*, Bonn 1902.

Arkadi Ivanovič Elistratov, *Administrativnoje pravo RSFSR*, Leningrad 1925, lk. 88 jj.

⁹ Vt. Th. Reinach, *De l'état de siège*, Paris 1885.

Esimene moment sisekorra mõiste näol on selge ja kindlapiirdeline. Sisekord on kord, mis on ladestunud Põhiseaduse normistikes ja Põhiseaduse alusel antud seaduste sätetes. See on kord, mille järgi normaalselt käitub seadusandlus, haldus ja kohus tavalises olustikus. See on aga ka kord, mille järgi käitub erakorraline haldus erakordseis tingimusi, s. o. siis, kui riik asub kaitsepositsiooni võitlemiseks välis- ja siseohtude vastu.

Õeldust järeldub, et kõigile sisekorra mõistega seondatud küsimustele on alati võimalik leida vastavate õigusallikate põhjal kindlakujuline normatiivne lahendus. Sootuks erineva iseloomuga on aga sisekaitse funktsiooni määrangus esinev teine moment ohu mõiste näol. Ohu kontseptsiooni ebakindlaid mõistelisi piirdeid on täiesti võimatu ligilähedaltki fikseerida seadusandlikul teel. Kaitsekorra üldaja suvaliseks asjaks jääb määratella, kas kuritegevus on levinud selles ulatuses, et see võiks saada ohtlikuks riiklikule julgeolekule. Ja kui ta oma subjektiivsel olustiku vääritlusel on võinud seda konstateerida, siis ta evib ka õigust kuulutada maa kaitsekorra ja korraldada neiks juhtumeiks riigi erakorralist haldust. Riigivanem on see, kes faktiliste andmete hinnangul ohu olemasolu ja suuruse määritleb. Järelikult juriidiliselt oht on siis olemas, kui Riigivanem isiklikul vääritlusel on selle leidnud olevat, olgugi et oht faktiliselt täiesti puudub¹⁰.

Ent küsimus sellest, millised on need juhud, mil kuritegevus on muutumas ähvardavaks, evib sisekaitse funktsiooni mõiste määrangus suurt normatiivset relevantsust. Seepärast on igale juristile päriselt selge, et ilma vähemagi pidemeta ja absoluutselt kindluseta ei või ka ohu mõiste siiski mitte olla. Sisekaitse funktsiooni teostajad, arendades tegevust ühiskondlike ohtude vältimiseks, peavad ju õiguslikus riigis paratamatult olema seotud teatavate teotsemisprintsiipidega. Sest kui ei oleks võimalik püstitada nende jaoks mingeid siduvaid põhimõtteid, siis ei oleks ka üldse mitte mõeldav sisekaitse tegevuse õiguslik normering ega ka selle tegevuse õiguspärasuse kontrolli teostus.

Ebakindla ohu-kontseptsiooni tegelikuks käsitlemiseks ongi võimalik leida tarvilikke selgeid lähtekohti, koordinaat-

¹⁰ Vrd. Trakman, Kaitsekorra eeldused, i. op. cit., lk. 3 j.

seid pidepunkte ja normatiivseid nõudeid eeskätt põhiseaduslikust õigussüsteemist, aga ka Kaitseseisukorra seadusest¹¹ enesest.

Sisekaitse funktsiooni teostamisel on esimeseks nõudeks, et konkreetseil juhtumel ühiskondlik oht oleks objektiivselt eeldatav. Oht peab olema, esiteks, vähemalt eeldatav. Eeldatav aga on oht siis, kui arenevate sündmuste ja toimingute kausaalsest aheldumisest võib aja-loomulise kogemuse põhjal järeldada häireid riigi sisekorrale ja elanikkude julgeolekule. Objektiivselt eeldatav aga on oht siis, kui ta on oletatav mitte võimalikel mõeldavail asjaoludel, vaid objektiivselt olemasolevail faktilisil andmeil.

Ohu objektiivse eeldatavuse printsiibi kohaselt aga ei ole nõutav, et ühiskondlik oht eeldatavasti järgneks vahenditult välditavatele sündmustele ja toimingule. Selle joone poolest sisekaitse funktsioon erineb tavalisest politseilisest funktsioonist suuresti.

Teiseks on ilmtingimata nõutav, et konkreetseil juhtumel ohu vältimiseks kasustatavad erakordsed vahendid vastaksid sisekaitse konkreetseile sihtidele. Sihi ja vahendi vastavuse printsiibi kohaselt on tarvilik, et sisekaitse määrustavat funktsiooni teostataks ainult üldaktidega, kuna korraldavat ja otsustavat funktsiooni võidakse teostada üksikaktidega üksnes siis, kui vastav ala on enne seda juba üldaktiga määrustatud. Ainult Kaitseseisukorra seaduses taksatiivselt loendatud juhtumel¹² on võimalik enne üldakti toimetamist korraldada ja otsustada konkreetseid küsimusi ka üksikaktidega. Üksikaktideks korraldava funktsiooni alal on korraldised, otsustava funktsiooni alal aga on nendeks otsused¹³.

Peale vähete erandlikkude¹⁴ juhtumite kaitseseisukorra üldamine ei too veel kaasa kodanikkude põhiõiguste ja vabaduste kitsendamist. Kaitseseisukorra üldamine ei

¹¹ RT 1980, 61, 428. — RT 1984, 99, 784. — RT 1984, 78, 614. — RT 1984, 26, 194 — RT 1985, 20, 187.

¹² RT 1980, 61, 428, § 9, p. 4 jj. — *Ib.*, § 15.

¹³ Korraldise ja otsuste mõiste ja liigituse kohta üksikasjaliselt vt. eeskätt A.-T. Kliimann, Administratiivakti teooria [Teooria], Tartu 1982, lk. 198 jj., 200 jj. ning seal-osundatud kirjandust.

¹⁴ Vt. *supra*, nota 12.

tähenda õigusliku olustiku automaatset muutumist. Ta loob vaid võimaluse senikehtinud olustiku teatavaviisiliseks muutmiseks ja erakorralise halduse seadeldamiseks. Kui kaitseseisukorra üldamisega ei käi kaasas kas üheaegaliselt või ajalises järgnevuses mingeid määrustavaid üldakte, on kõik kodanikud ka erakordseis tingimuses õigustatud sama-viisiliseks käitumiseks, milleks nad olid õigustatud varemini tavalises olustikus. Kodanikkude omavahelist suhtlemist ja käitumist riigivõimu suhtes võidakse sisekaitse sihtide kohaselt korraldada üksikaktidega ainult siis, kui Põhiseaduse II peatükis loendatud põhiõigused ja vabadused on juba kif-sendatud sellekohaste üldaktide sätetega¹⁵.

Kuid tavaline politseiline printsiiip, mille kohaselt on nõutav ohu vältimiseks valitud vahendite mõjukuse suhteline vastavus ohu suurusele¹⁶ ja ulatusele, ei ole sisekaitse funktsiooni alal rakendatav. Tavalist politseilist funktsiooni teostav ametnik ei tohi näiteks väljakul rahurikkuvat isikut nähvata kumminulaga, kui tema korralekutsumiseks piisab tagasihoidlikust keelamisest, manitsusest või hoiatusest. Sisekaitse alal aga, näiteks, võidakse väiksemagi kõrvalekaldumise pärast põhikirjast sulgeda ühing või määrata raskeid karistusi pisemategi roimade pärast. Sest siin lisandub tavalisele politseilisele sihile veel ka generaalpreventsioni¹⁷ taotlus.

Kolmandaks on nõutav, et sisekaitse alal esinev oht sisalduks mingis riiklikus roimas, s. o. riigiõigusvastases sündmuses või toimingus, ehk, nagu õigusallikad¹⁸ ebatäpsalt ütlevad, kuritegevuses, mis on sihitud sisekorra vastu. Selle printsiiibi kohaselt mahub sisekaitse funktsiooni ainult niisugune tegevus, mis on tarvilik üksnes korra- ja julgeoleku huvides¹⁹. Mistahes muude sihtide taot-

¹⁵ See nõue *expressis verbis* l. RT 1980, 61, 428, § 9, p. 1 jj. — RT 1984, 99, 784, II, § 9.

¹⁶ Julius Hatschek, Lehrbuch des deutschen und preussischen Verwaltungsrechts, Leipzig-Erlangen 1922, lk. 110 jj.

¹⁷ Generaal- ehk üldpreventsiioon taotleb erakorralise võimu kliire ja karmi käsitlemisega masside sotsiaalpsüühilist mõjustamist.

¹⁸ Vt. *supra*, nota 11. — Trakman, *op. cit.*, lk. 3 j.

¹⁹ Samal vaatekohal asub ka Riigikohtu administratiivosakond. — Vrd. tema otsus 1925, 1148/II, samuti 1926, 961/II.

luseks ei ole lubatud kasutada kaitseseisukorraõiguse alusel antud võimu. Muudeks sihtideks tuleb ka erakordseis tingimuses käsitseda sellekohaseid teisi vahendeid vastavate eriseaduste alusel, nagu tavaliseski olustikus.

Lõppeks tuleb rõhutatavalt esitada nõuet teostada sisekaitse funktsiooni ainult kokkukõlas kõigi riigipõhikorra nende üldiste printsiipidega, mis jäävad vankumatult kehtima ka erakordses olustikus. Ka kaitseseisukorra tingimuses jäävad vastavate organite teotsemist juhtima eesti ühiskondliku korra õigus- ja kohturiigi põhimõtted. Kaitseseisukord ei tähenda õiglusetust ja vägivalda²⁰. Õigus ja õiglus on ka sisekaitse sihtide eduka taotluse parimaks pandiks. Et aga sisekaitse erakordseis tingimuses ühiskonnaliikmete õiguste kitsendamine võtab tihti peale väga karmi ja järsu kuju, siis tunduvad vähemadki kõrvalekaldu- mised seaduslikust korrast kodanikele õige valusutena. Ja on ju üldiselt teada, et ametnikkude omavoli alati häälestab kodanikke kuritegevust harrastavate isikute sihtide ja meel- suse kasuks ja riigivõimu käsitsejate sihtide vastaselt.

§ 2. Sisekaitse organid. -- Sisekaitse funktsiooni teosta- vad kaht põhiliiki organeid²¹. Ühed on dirigeerivad ehk juhtivad organid ja teised on eksekutiiv- ehk täitvad organid.

Sisekaitse tegevust juhtivaks organiks *par excellence* on Sisekaitse Ülem²² eriametnikuna. Peale tema teostab teatavalt juhtudel sisekaitse funktsiooni ka Kaitse- vägede Ülemjuhataja²³. Viimasega üheajaliselt võib sel alal juhtiva organina esineda ka Siseminister²⁴.

²⁰ Vrd. Klüimann, Teooria, lk. 172: "... ka sõja ja kaitseseisukorra tingimustes jääb vaitsema õigus ja õiglus. Demokraatlikes riikides jääb kehtima üheõiglususe põhimõte, olgugi et ka *égalité* kuulub kodanikkude tavaliste põhiõiguste kategooriasse. Õiguslikus riigis teostatakse ka era- korralises olustikus õigusriigi printsiipe. Ka erakorralises tegevuses jääb mõõtuandvaks ikkagi põhiseadus ja temast deriveeritav õigus".

²¹ Vt. ka Trakman, *op. cit.*, lk. 5: Kaitseseisukorra organid.

²² RT 1984, 09, 784, § 7, p. 2. -- „Sisekaitse Ülem“ organina on märgi- tud suurte algustähtedega, „sisekaitse ülem“ väikeste algustähtedega tähen- dab vastavas ametis esinevat ametnikku-ametikandjat. Samuti Siseminister, Riigivanem jne.

²³ *Ib.*, § 7, p. 1.

²⁴ *Ib.*, § 7, lõpplõigand.

Loendatud organite kõrval evivad kaitseseisukorra tingimuses mõningaid õigusi veel Riigivanem, Vabariigi Valitsus ja Siseminister väljaspool oma sisekaitse pädevuse piire²⁵.

Sisekaitse Ülem määratakse ametisse ainult siis, kui eespool viidud a-loendatud juhtumel üllatakse kaitseseisukord²⁶.

Kaitsevägede Ülemjuhataja määratakse ametisse ainult eespool esimesena-, teisenä-, kolmandana- ja neljandana-loendatud juhtumel²⁷. Neil puhkudel Kaitsevägede Ülemjuhataja on kaitseseisukorda kuulutatud pindalal erakorralise halduse seadeldaja ja ühtlasi selle ülemaks juhiks. On selge, et ka neil puhkudel saab olema tegemist sisekaitse funktsiooniga. Järelikult sellistel juhtumel tuleks siis ka Kaitsevägede Ülemjuhatajal enesel täita samu ülesandeid, millede täitmiseks teistel puhkudel määratakse Sisekaitse Ülem.

Kaitseseisukorra seadust muutev ja täiendav dekreet ongi ette näinud Kaitsevägede Ülemjuhataja tegevuses sisekaitse ülema tavaliste ülesannetega tegelemise võimalust. Sellisel korral dekreet võimaldab eraldada sisekaitse ülema ülesanded Kaitsevägede Ülemjuhataja muust tegevusest²⁸. Siis aga ei määrata sisekaitse funktsiooni teostajaks mingit eriorganit. Selleks on sel puhul sama dekreeidi alusel Siseminister Vabariigi Valitsuse liikmena. Siseminister teotseb Kaitsevägede Ülemjuhatajaga ühel ja samal ajal, kuid täiesti sõltumatult viimasest. Kaitsevägede Ülemjuhataja sel korral ise vabaneb sisekaitse funktsiooni teostamisest.

Sisekaitse Ülema ja ka Kaitsevägede Ülemjuhataja määrab ametisse Riigivanem²⁹. Samuti on Riigivanema otsustada, kas eraldada Kaitsevägede Ülemjuhataja üldisest pädevusest sisekaitse ülema ülesanded või mitte³⁰.

²⁵ Ametist vallandamisega seoses ka Kaitsevägede Juhataja, Kaitseminister ja mõned kaitseseisukorra ühikute ülemad.

²⁶ *Lex cit.*, § 7, p. 2 ja § 1, p. 2, b.

²⁷ *Ib.*, § 7, p. 1 ja § 1, p. 1/2, a.

²⁸ *Ib.*, § 7, lõpplõigend. -- Vastavad normid on siin aga sõnastatud erikordselt ebaselgelt.

²⁹ *Lex cit.*, *ib.*

³⁰ *Ib.*: „...Riigivanem võib tarbekorral panna sisekaitse ülema ülesanded Siseministrile...“

Sisekaitse funktsiooni teostavaid eksekutiivorganeid on kaht liiki. Ühed on volitatavad eksekutiivorganid³¹ ja teised on eksekutiivorganid *ex lege*³².

Kõik juhtivad sisekaitse organid evivad õigust edasi delegerida oma õigustusi ja kohustusi. Volitatavateks organiteks võivad olla kohalikud kaitsevägeühikute juhid või riigihalduse kohainstantsid³³. Sisekaitse Ülema eksekutiivorganid nähakse ette Vabariigi Valitsuse sellekohases korraldises³⁴.

Juhtivad organid võivad oma õigustusi ja kohustusi edasi volitada ainult osaliselt. Kõigi ülesannete edasivolitamine oleks võrdne oma pädevuse võõrandamisega, mis sisekaitse funktsiooni teostamise alal ei ole mõeldav ega lubatav³⁵.

Ex lege teotsevaiks eksekutiivorganeiks on Kaitsekorra seaduse alusel prefektuurid ja komissariaadid³⁶. *Ex lege* organid aga võivad ühtlasi teotseda ka volitatavate organitena.

§ 3. Organite pädevus. — Sisekaitse organite pädevusse kuulub ainult sisekaitse funktsiooni teostus³⁷. Sisekaitse funktsioon aga haruneb kolme alafunktsiooni. Nendeks on sisekaitse dekretaalne ehk määrustav ning korraldav ja otsustav harufunktsioon.

Määrustava funktsiooni alal kuulub sisekaitse organite pädevusse sellekohaste üldaktide andmine. Need aktid taotleavad kaht sihti. Esiteks antakse üldakte kodanikkude põhiõiguste ja vabaduste kitsendamiseks ja, teiseks, luuakse üldaktidega neid normistikke, mille alusel kodanikke politseiliselt karistatakse³⁸.

Üldakt peab üldpõhimõtteliselt eelnema üksikaktidele, s.o. korraldistele ja otsustele. Ei ole lubatud korraldada

³¹ RT 1984, 78, 614, § 10³. — RT 1980, 61, 423, § 9, p. 17.

³² RT 1980, 61, 423, § 15.

³³ Vt. *supra*, nota 81.

³⁴ RT 1984, 99, 784, § 7, p. 2: „Sisekaitse ülem teostab oma ülesandeid Vabariigi Valitsuse otsuses määratud ametasutuste ja -isikute kaudu“.

³⁵ RT 1984, 78, 614.

³⁶ RT 1980, 61, 423, § 15. — Sõja ajal sõjategevuse piirkonnas on *ex lege* organeiks ka teadetekogumispunktide ülemad.

³⁷ Vrd. *Trakman*, *op. cit. ib.*

³⁸ Vt. *supra*, nota 15.

mõnd konkreetset juhtumit üksikaktiga enne kui vastavat ala ei ole veel määrustanud üldakt oma normistikuga. Siiski erandlikult võivad sisekaitse organid lahendada üksikuid konkreetseid küsimusi ka ilma eelneva üldaktitagi. Nii võidakse üksikaktiga tähtajaliselt sulgeda käitisi, õppeasutisi, ühinguid ja liite, samuti sekvestreerida ja arestida varandusi ning keelata kodanikel teatavates kohtades asumist ja viibimist ning kontrollida seondusvahendeid³⁹. Tähelepanu olgu aga juhitud sellele, et kui korraldatavad üksikjuhtumid ei puutu mitte kodanikesse, siis on neid alati võimalik lahendada üksikaktiga, ilma et viimasele oleks eelnenud mingi sellekohane üldakt.

Määrustavat funktsiooni teostavad üldaktid on oma normatiivselt loomult nn. erakorralised dekreedid⁴⁰. Nagu üldse kõik dekreediliigid, nii ka need üldaktid on oma kehtejõult täiesti võrdsed seadustega. Sisekaitse alal need üldaktid asendavad täielikult seadusi. Nad võivad senikehtinud seadusi niihästi muuta ja täiendada kui ka tühistada. Kuid sisekaitse huvides tühistatavate, muudatavate ja täiendatavate seadustena tulevad siin arvesse üksnes need seadused, mis rakendavad Põhiseaduse II peatükist kodanikesse puutuvaid normistikke. Nii võivad need dekreedid asendada osaliselt või täielikult ainult selliseid seadusi, mis korraldavad elanikkude arveldamist, relvade ja lõhkeainete omandamist ning pidamist ja kangete jookide müüki, või mis seadeldavad elanikkude sise- ja välisliiklemist, koosolekuid, miitinguid, meelevaldusi ja rongkäike, teatreid, kino- ja kabareesid, posti, telegraafi, telefoni ja raadiot, streike, lokaute, sabotaaži ja boikotti ning trükindust ja tsensuuri⁴¹. Kõiki eelloendatud küsimusi võivad erakorralised dekreedid käsitleda ainult sisekorra ja julgeoleku kaitse huvides⁴², määrates selle sihiga antud normistikele ka vajalikke karistussanktsioone. Kõrgeim karistusmäär aga ei tohi ületada kolme kuud vangistust või aresti või raha-

³⁹ RT 1980, 61, 428, § 9, p. 7 jj.

⁴⁰ Erakorraliste dekreetide analüüsi kohta vt. üksikasjalisemalt Kliimann, Teooria, lk. 171 jj. ja seal osundatud kirjandus.

⁴¹ PS-e 26. §. — Vt. *supra*, nota 15.

⁴² Vrd. Riigikohtu ad. os. o. 1925, 1148/II, 1926, 961/II. — 1926. aasta Riigikohtu otsused, Tartu 1927, lk. 50 jj.

trahvina 3000 krooni⁴³. — Erakorralised dekreedid ei või muuta neid seadusi, mis konkretiseerivad Põhiseaduse teisi normistikke, peale kodanikesse puutuvate⁴⁴.

Kõik erakorralised dekreedid peavad olema antud kokkukõlas Põhiseaduse 26. §-i sätetega ja Kaitseseisukorra seaduse alusel. Kaitseseisukorra seaduse enese normistikud aga peavad olema kokkukõlastatud Põhiseaduse 26., 80., 82. ja 60 §-i 7. p-i sätetega, kaudselt aga kogu põhikorra õigussüsteemiga.

Erakorralised dekreedid erinevad kõigest muist üldaktidest, eriti teistest dekreediliikidest selle poolest, et nad evivad ainult kindlat ähtajalist⁴⁵ kehtivust. Nende kehtivus ei ületa liialgi ajaliselt kaitseseisukorra kestust. Lõpetatakse kaitseseisukord, siis tühistuvad *eo ipso* ka kõik erakorralised dekreedid, ning taas pääsevad automaatselt jõusse nendega muudetud seaduste normistikud. Kuid olgu tähendatud, et kaitseseisukord ise ei lõpe kunagi automaatselt⁴⁶. Kord üllatud kaitseseisukord kehtib oma lõpptähtpäevani, kui teda ei lõpetata varem, või ajani, mil Riigikogu tema on jätnud *expressis verbis* kinnitamata⁴⁷. Igal juhul, s. o. ka siis, kui Riigikogu on teda keeldunud kinnitamast, on kaitseseisukorra lõpetamiseks veel tarvilik Riigivanema vastav korraldis⁴⁸. Olgu ka mainitud, et ses asjas Riigikogu kinnitamine tõelise kinnitamisena, s. o. positiivse aktina ei evi suurt normatiivset tähtsust. Riigikogu kinnitamisõigus ei ole ju seotud mingi kindla tähtajaga. Riigikogu kinnitamisakt evib normatiivset tähtsust üksnes kinnitamisest *expressis verbis* keeldumisena, s. o. negatiivse aktina. Oeldu järeldub ka menetlusest enesest, mis ses asjas on järgmine. Kui Riigivanem on Põhiseaduse 26. §-i korras üllanud kaitseseisukorra, siis saadab ta vastava üldamisakti viivitamatult Riigikogu Juhatuse kaudu Riigikogule kinnitamiseks⁴⁹. Oma

⁴³ RT 1980, 61, 428, § 9, p. 2. — RT 1984, 99, 784, II, § 9, p. 8¹.

⁴⁴ Vrd. Trakman, *op. cit.* lk. 4.

⁴⁵ PS-e 26. §: „...kindla tähtajani...“ — RT 1980, 61, 428, § 8: „Kaitseseisukorra väljakuulutamise otsuses peab tähendatama kaitseseisukorra kestuse aeg...“

⁴⁶ Vrd. *ib.*, § 4.

⁴⁷ *ib.*

⁴⁸ *ib.*

⁴⁹ Vrd. *supra*, nota 3 antud Riigikogu protokollaarseld trükendeld.

kodukorra alusel Riigikogu võib selle akti võtta arutlemisele, võib aga ka tema jätta niiõelda kalevi alla. Ka järgmine Riigikogu ei tarvitse tegelda selle küsimusega. Ja nii siis võib kaitseseisukorra kinnitamine järjest lükkuda edasi igavikuni Selleviisilisest kinnitamisakti mittejärgnemisest hoolimata kaitseseisukord ikkagi kestab faktiliselt ja ka kehtib juriidiliselt. — Sootuks teine asi aga on, kui Riigikogu võtab kaitseseisukorra üldamisakti arutlusele, jätab tema aga tõeliselt kinnitamata. Nüüd kaitseseisukord tühistub juriidiliselt, kuid ei lõpe mitte automaatselt. Sel juhul Riigivanem on kohustatud ise oma vastava haldusaktiga lõpetama kaitseseisukorra⁵⁰. Ei tee ta seda, siis rikub ta ennekõike Põhiseadust ennast, sest kinnitamata jäetud kaitseseisukord ei ole Põhiseaduse mõttes üldse mitte kaitseseisukord.

Kaitseseisukorraõiguse alusel antavaid erakorralisi dekreete meil nimetatakse määrusteks või sundmäärusteks⁵¹. Neid akte aga nõnda nimetada on täiesti ekslik, sest sisekaitse sihtide taotlemiseks antavad üldaktid ei ole kunagi määrused. Määrused on teatavasti halduse sellised üldaktid, mis oma kehtejõult on seadustest alati nõrgemad. Teiste sõnadega, nad ei tohi olla iialgi vastuolus viimastega. Kaitseseisukorraõiguse alusel antud üldakt aga ei ole nõrgem seadusest. Ta asub ju viimasega ühisel jõutasemel⁵². Erakorraliste dekreetidega on üldaktidest võrdsed meil veel Põhiseaduse 60. §-i 12. p-i alusel Riigivanema poolt antavad üldaktid. Ka need ei ole mitte määrused. Nad on üks liik dekreete ja on nimelt nn. hädadekreedid⁵³. Põhiseadus ise nimetab neid lihtsalt dekreetideks. Seega dekreeti-termin ei ole eesti õigusele enam sugugi võõras. Ja tarvilik oleks, et ka

⁵⁰ RT 1930, 61, 428, § 4, lõplõigend: „... teeb viivitamata korralduse kaitseseisukorra lõpetamiseks“.

⁵¹ Domineerib rõhuvas enamuses. „Sundmäärus“ on pärit *ex-Venest*. Vene keel ei tunne teatavasti määrus-terminit. Et leida „määrusele“ mingit vastet, võeti seal „postanovlenije“, mis tähendab üksikakti, lisati sellele atribuut „objazatelnoje“ ette, saadi „objazatelnoje postanovlenije“, mis meie venekad eestlased tõlkisidki „sundmääruseks“. Vene „ukaz“ on õieti dekreet ja „tšrezvõtšainõi ukaz“ — erakorraline dekreet. Oleks ülim aeg praegu seks, et Kohtuminister kord lõpu teeks neile venepäraselle lamedamaitsele „sundmäärusele“ eesti seaduste ja määruste rahvuslikus terminoloogias.

⁵² Vt. selle kohta lähemalt Kliimann, Teooria, lk. 165 jj., 174 jj.

⁵³ Kliimann, Teooria, lk. 178 j.

Kaitsevägede Ülemjuhataja, Sisekaitse Ülem ja Siseminister oma sellekohaseid üldakte ka nimetaks erakorralisteks dekreetideks ehk lihtsalt dekreetideks. Siis ei saaks vähemalt tekkida arusaamatusi aktide ekslikust nimetusest ja vastavate aktide nimetus kokkukõlastuks teadusliku terminoloogiaga⁵⁴.

Korraldava funktsiooni alal kuulub sisekaitse juhtivate organite pädevusse korraldiste abil väga mitmesuguste üksikküsimuste lahendamine Kaitseseisukorra seaduse alusel. Sesse funktsiooni kuulub jätkuvalt ka alluvate instantside instrueerimine sellekohaste üksikjuhiste abil. Lõppeks kuulub juhtivate organite ülesandesse ka omapoolsete korraldiste toimetamine enda antud erakorraliste dekreetide rakendamiseks.

Korraldava funktsiooni alal on sisekaitse juhtivate organite pädevuses veel eraldi mainida korraldise nende isikute vahistamiseks, kelle „käitumine osutub eriliselt ohtlikuks riiklikule korrale, avalikule julgeolekule või rahule“⁵⁵. Edasi on mainida, et juhtivad organid on korraldava funktsiooni alal õigustatud nõudma prokuratuurilt rohkeimult seitsme-päevaseks tutvumiseks⁵⁶ igat kohtule lähemat⁵⁷ juurdlust ja eeluurimise materjali. Samuti on neil õigus anda sõjakohtutele arutlemiseks ja otsustamiseks üksikuid roimi kaitseseisukorra ajast⁵⁸, aga ka kahepäevsest ajavahemikust enne kaitseseisukorra üldamispäeva⁵⁹. Juhtivaist organeist on ainult Kaitssevägede Ülemjuhataja ja peale selle veel õigus määrata üld- ja üksikrekvisitsioone⁶⁰ ning keelata tööriistade ja -materjali, toltainete, veendusvahendite, loomasõda ja puude ning muude kaitseväele vaja-

⁵⁴ Vt. *infra*, nota 85.

⁵⁵ RT 1984, 102, 797, § 1. — Vahistatu soovi asuda elama välismaale otsustavad samuti juhtivad organid ise, kuid Kaitssevägede Ülemjuhataja ja Siseminister kui üheaajalised teenistujad funktsionaalsuse printsiibilil, s. o. selle järgi, kumma tegevuspiirkonnas või kehtkonnas vahistatu tegevus on avaldunud.

⁵⁶ RT 1980, 61, 428, § 9, p. 4: „...läbivaatamine ei või kesta üle seitsme päeva...“

⁵⁷ *Ib.*, § 9, p. 4: „...mis veel ei ole antud edasi kohtule...“

⁵⁸ *Ib.*, § 9, p. 5: „...sõja ajal maksva korra järgi...“

⁵⁹ *Ib.*, § 9, p. 5: „...kui süütegu pandud toime mitte üle kahe päeva enne kaitseseisukorra väljakuulutamise päeva ning kui süüteoasi veel ei ole antud edasi kohtule...“

⁶⁰ *Ib.*, § 9, p. 15: „määrata üldisi kui ka üksikuid rekvisitsioone...“

likkude esemete eksportimist⁶¹. Kaitsevägede Ülemjuhataja võib tagandada ametist omavalitsuste *nimetamise* või *valimise* teel määratavaid teenistujaid⁶². Sama õigust evib omavalitsuste *nimetamise* teel määratavate teenistujate suhtes Sisekaitse Ülem ja Siseminister⁶³. Ka Riigivane-mal on kaitseisukorra piirkonnas õigus vabastada ametist tema poolt nimetamise teel määratavaid riigiteenistujaid⁶⁴, ka ohvitseri ja kaitseväeametnikke⁶⁵. Sama õigust evib kõigi teiste nimetatavate riigiteenistujate suhtes Vabariigi Valitsus⁶⁶ ja kõigi teiste ohvitseride ja kaitseväeametnikkude suhtes Kaitseminister või Kaitsevägede Juhataja allumusekohaselt⁶⁷ ning üleajateenijate suhtes diviisiülema õigustega ülem⁶⁸.

Alluvate eksekutiivorganite ülesandeks korraldada funktsiooni alal on sooritada juhtivate organite akte ning arendada peamiselt nn. faktilist tegevust roimade jälgimiseks, avastamiseks ja uurimiseks ning roimarite jälitamiseks ja vahistamiseks.

Ex lege teotsevad eksekutiivorganid on õigustatud tungima kodanikkude isiku- ja kodupuudutamatusse ka ilma eelneva üldaktitagi. Neil on õigus kodanikke vahistada

⁶¹ *Ib.*, § 9, p. 16. — Vastavas õigusallikas on öeldud, et Kaitsevägede Ülemjuhataja evib muu seas ka õigust anda „juhtnõdre“. (Vt. *infra* § 4 kontrollist teenistusvalve mõttes ja seal *nota* 76). Selle õigustuse mainimine on täiesti üleaarne. Kaitsevägede Ülemjuhataja kui tsentralistlikus instantside süsteemis teotsev juhtiv organ evib sellist õigust niikuinii juba *ipso jure*. Ta ei saa sel alal kollideeruda ei Kaitseministri ega mõne teise organiga. Sest oma internsete aktide (juhiste jne.) jõu poolest ja oma võimutasemelt Kaitsevägede Ülemjuhataja seisab ju ministriumidest kõrgemal. Temaga võrdub ses suhtes ainult Vabariigi Valitsus, kellega ta asub ühisel võimustmel.

⁶² *Ib.*, § 10: „...välja arvatud Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse poolt ametisse määratud ametnikud kui ka kohtunikud, kohtu-uurijad, prokurörid ja nende abid...“

⁶³ *Ib.*, § 10: „...oma volituste lõputähtajani tagandada kohalikkude omavalitsuse asutuste nimetatud teenijaid“.

⁶⁴ RT 1934, 26, 194. — See õigus ei käi Riigikontrolööri, kohtunikkude, kohtu-uurijate ja prokuröride kohta.

⁶⁵ *Ib.*

⁶⁶ *Ib.*

⁶⁷ *Ib.*

⁶⁸ *Ib.*

ja kinni hoida kahe nädalase määran⁶⁹. Samuti on neil õigus igal öö-päeva ajal toimetada läbiotsimist⁷⁰ ja arestida esemeid⁷¹.

Volitatavate eksekutiivorganite pädevus määratakse vastavas volitusaktis.

Sisekaitse otsustava funktsiooni alal kuulub juhtivate organite pädevusse, esiteks, neile esitatud haldusvaiete ja -kaebuste arutlemine ja otsustamine⁷². Teiseks kuulub juhtivate ja ka volitatavate organite ülesandesse eksinud kodanikele ja roimareile karistuste määramine sellekohaste otsustega⁷³. Juhtivail organeil on õigus eraldada üldisest kohtuallumusest roimi ja neid arutella ning otsustada, kui Kriminaalseadustikus ei ole nende jaoks ette nähtud kolmetuhandekroonisest rahatrahvist või kolmekuisest kinnihoiust kõrgemat karistuse määra⁷⁴. Kuid vastavate roimaliikide eraldamiseks peab olema varem antud sellesihiline erakorraline dekreet. Ei ole aga antud sellist dekreeti, siis ei või neis asjus olla ka mingit karistamisotsust⁷⁵.

II. SISEKAITSE TEGEVUSE KONTROLL.

§ 4. Sisekaitse organite kontroll teenistusvalve korras. — Sisekaitse funktsiooni teostavad organid saavad teosteda enesestmõistetavalt üksnes tsentralistlike instantside printsiibil. Selle asjaolu tõttu ei ole mõeldav sisekaitse tegevuse kontrollimine riigivalve (järelevalve) mõttes. Tsentralistlike instantside süsteemis kontroll on teostatav ainult teenistusvalve korras.

⁶⁹ RT 1980, 61, 428, § 15 p. 1. — Kinnihoiu määra võivad juhtivad organid pikendada. Iga vahistamisjuhu kohta koostatakse akt, mille ärakiri saadetakse prokuratuuri esindajale 24 tunni jooksul.

⁷⁰ *Ib.*, § 15, p. 2: „toimetada igal ajal ja kõigis ruumes läbiotsimisi...“

⁷¹ *Ib.*, § 15, p. 2: „... panna aresti alla kuni vastava ülemuse järgneva korralduseni igasugust vara, mis kuidagiviisi väljendab kahtlustatud isiku kuritegevust või selle kavatsust...“

⁷² RT 1984, 99, 784, § 8. — RT 1984, 78, 614, § 10².

⁷³ RT 1980, 61, 428, § 9, p. 8. -- RT 1984, 99, 784, II, § 9, p. 3¹.

⁷⁴ *Ib.*,

⁷⁵ *Ib.*, § 9, p. 8¹: „... sellest enne avallikult teatades...“

Kontroll, mida teenistusvalve korras teostavad sisekaitse juhtivaile organeile superordineeritud instantsid, on erinev samaviisilisest kontrollist, mida teostavad juhtivad organid ise enesele subordineeritud asutiste ja ametnikkude üle. Superordinatsiooni astenduses teenistuslik kontroll ei ole täielik. Subordinatsiooni astenduses ta on aga täielik.

Sisekaitse juhtivaist organeist on Kaitseväge Ülemjuhataja asetatud otseallumusse ainult Riigivanemale. Sisekaitse Ülem on seatud otseallumusse kahele kõrgemale instantsile, kellest üheks on Riigivanem ja teiseks Vabariigi Valitsus. Siseminister aga jääb ka sisekaitse funktsiooni teostamisel edasi Vabariigi Valitsuse liikmeks.

Juhtivad organid on aruandekohuslikud üksnes oma otseülemuste ees. Ainult Siseminister kui Vabariigi Valitsuse liige on aruandekohuslik Peaministri ees. Valvet kõigi juhtivate organite tegevuse õiguspärasuse ja otstarbekohasuse üle teostab Riigivanem kõrgeima superordineeritud instantsina. Kuid oma valvefunktsiooni Riigivanem ei saa teostada interventsiooni teel. Tal pole õigust valvelaste tühiseks loetava akti asemel ise uut anda või nende otstarbekohatult otsustatud küsimust ise lahendada. Kui sisekaitse juhtivad organid ei teotse õiguspäraselt või ei täida tema soove, Riigivanem tagandab ametisoleva ja asendab tema uuega. Üksnes siseministrit ta ei saa tagandada ilma Peaministri sellekohase esitisetä. Kuid sisekaitse ülema ülesannete täitmisest võib Riigivanem Siseministri küll vabastada.

Subordinatsiooni astenduses sisekaitse juhtivate organite ning neile alluvate asutiste ja ametnikkude vahelkorda iseloomustab, esiteks, ülemate õigus anda alamate instantside teotsemiseks tarvilikke direktiive⁷⁰. Otseülemus võib teotsemisjuhiseid anda nii üksikjuhiste, s. o. käskude ja keeldude, kui ka üldjuhiste, s. o. instruksioonide näol. Subordinatsiooni põhimõte sisaldub siin, teiseks, ülemate õiguses ja kohustuses valvata alluvate instantside tegevuse üle. Teenistusvalvet teostatakse mitte ainult vastavate instantside tegevuse õiguspärasuse kontrolli mõttes, vaid ka otstarbekohasuse vaatekohast. Seoses eriti

⁷⁰ *Ib.*, § 9, p. 18: „anda sisekaitse alal juhtnõure“.

vastava tegevuse otstarbekohasuse kontrolliga on siin subordinatsiooni idee avaldumas, kolmandaks, ka otsülemuse interventsiooniõiguses alluvate suhtes. Sisekaitse juhtivad organid on õigustatud alluvate instantside tegevusse vahele astuma, neid nende toiminguis peatama ja ise neid asendama juhtumel, mil viimased on teotsenud õigusvastaselt või ebaotstarbekohaselt, oskamatult, saamatult, ennatlikult ja hooletult, aga enesestmõistetavalt ka siis, kui kontrollitavad instantsid ei teotse küllaldaselt kiires tempos või on täiesti tegevusetud. Interventsiooniõiguse alusel juhtivad organid võivad toimetada kõiki neid akte, millede toimetamine kuulub üldpõhimõtteliselt ainult alluvate asutiste ja ametnikkude pädevusse. Interventsiooniaktid asendavad alama astme akte kas täieliselt või osaliselt, viimaseid tühistades või muutes ja läëndades. Alama astme akte tühistatakse *ex tunc* printsiibil⁷⁷, s. o. tühistatavat akti loetakse olematuks ehk mitteantuks. Järelikult sellisel korral kustuvad ka kõik sääraste aktide toimed, ja enne selliseid tühistatavaid akte kehtinud juriidiline olustik restaureerub täies ulatuses.

§ 5. Kodanikkude õiguskaitse haldusinstantside korras. — Sisekaitse tegevuse alal on kodanikel võimalus taotella oma aineliste või ebaaineliste huvide kaitset vastavate haldusinstantside korras. Sel otstarbel kodanikud pöörduvad oma soovide ja väitlustega pädeva ametniku poole ning kui see neid ei rahulda, siis vastava ametniku ülemuse poole ja nii edasi kuni kõrgeima instantsini.

Instantside korras kodanikud võivad selliselt taotella oma õiguste kaitset ka hesuguste vahendite abil. Üheks on nn. haldusvaie ja teiseks nn. halduskaeбус⁷⁸.

Haldusvaie on kirjalikus vormis avaldatav vastuvätlus, mis esitatakse samale ametnikule, kes valeldava küsimuse on otsustanud. Tema sihiks on saavutada asja veelkordset ümberotsustamist otsustanud ametnikult eneselt.

Haldusvaie peab sisaldama valet esitava kodaniku ees- ja perekonnanime ning aadressi, jätkuvalt nende asja-

⁷⁷ Vt. Klümann, Teooria, lk. 258 jj.

⁷⁸ *Op. cit.*, lk. 198 jj.

olude lühidat kirjeldamist, mis põhjustasid vaide esitamise, neile lisaks eelmainitud asjaoludele rajatud palvet võtta vaiel-
dav küsimus veelkordsele otsustamisele ja lõppeks enesest-
mõistetavalt ka vaidleva kodaniku allkirja. Haldusvaidekir-
jale lisatakse kleebitult ühe kroonine tempelmark, mis
jäetakse kustutamata. Kui ühes vaidekirjaga esitatakse
ka oma õigusi tõendavaid lisadokumente, tuleb neidki tempel-
margistada igauht kustutamata kahekümnesendise
tempelmargiga. Tõendite jaoks määratud tempelmarke on
aga soovitatavam paigutada vaidekirjale, nende olemas-
olu seal mainides.

Haldusvaide esitamiseks ei ole mingit tähtaega ette
nähtud. Kui aga kavatakse instantside korras edasi kae-
vata, siis sellisel juhul olgu vaide esitatud ühe kuu jooksul.
Vastasel korral kustuks edasikaebamise õigus. Kahtluse kor-
ral on otstarbekohane haldusvaides esitatavat palvet väljen-
dada alternatiivselt: s. o. paluda ametnikku otsustada
asi veelkordselt ümber või eitaval korral haldusvaide oma
ülemusele edasi saata kaebamiseks ette nähtud tähtaja jook-
sul. Sellisel puhul ei ole karta arusaamatusi tähtaegade
pärast ning haldusvaide ise muutub automaatselt haldus-
kaebuseks.

Halduskaebus on kirjalikus vormis avaldatav vastu-
väitlus, mis esitatakse asja otsustanud ametniku ülemu-
sele. Halduskaebuse korral asja ümberotsustajaks ei ole
enam ametnik, kelle tegevuse peale kaevatakse. Kaevatud
ametnik sel korral ei või enam vastava küsimusega tegelda,
s. o. hakata ise akti ümber otsustama, ootamata oma ülemuse
sellekohast otsust. Otstarbekohane on siiski esitada haldus-
kaebus mitte otseselt ametniku ülemusele, vaid kaevatud
ametniku enese kaudu. Nii tuleks kaebekirja ümbrikule
märkida ainult kaevatud ametniku aadress, kaebekirjale
enesele aga otsustava ülemuse aadress, näiteks, järgmiselt:
„Sisekaitse Ülemale Politseivalitsuse Direktori kaudu“ juhtu-
mil, kui otsustavaks ülemuseks on Sisekaitse Ülem ja kaevatav
ametnik on Politseivalitsuse Direktor. — Peale aadressi hal-
duskaebus peab sisaldama kaebava kodaniku ees- ja pere-
konnanime ning tema aadressi, siis asjaolude lühidat kirjel-
damist, mis põhjustasid kaebamise, jätkuvalt motiive vastu-
väidetena kaevatavas aktis esitatud motiivistikule ja mida

palutakse, ning kaebava kodaniku allkirja. Halduskaebekiri tuleb varustada viie kümnesendise tempelmargiga, olemasolevad tõendavad lisad aga igaüks kahe kümnesendisega. Kleebitult lisandatud tempelmargid jäägu kustutamata. — Halduskaebus esitatakse kuu aja jooksul⁷⁹.

Halduskaebekirjale märgitavas aadressis mainitavaks ülemuseks on volitatav ülemus neil puhkudel, mil on tege mist kaevatavate ametnikkude või asutistega, kes teotsevad sellekohase volitusakti põhjal, järelikult kas Kaitseväge de Ülemjuhataja, Sisekaitse Ülem või Siseminister. Neil puhku del aga, mil teatavad kohaorganid teotsevad *ex lege*, nagu prefektuurid ja komissariaadid, on aadressis mainitavaks üle museks vastava instantsi otse ülemus.

Kaitseväge de Ülemjuhataja tegevuse peale võib kaevata ainult Riigivanemale. Sisekaitse Ülema ja Siseministri tege vuse peale võib kaevata Vabariigi Valitsusele. Sama teed lähevad ka edasikaebused sisekaitse juhtivate organite otsuste peale, mis nood on teinud neile esitatud halduskae buste asjus.

Halduskaebuste alusel ei ole võimalik kontrollida kogu sisekaitse tegevust tema täies ulatuses. Nii on juhtivate orga nite üldaktid kõik kontrollivabad⁸⁰. Kaevatavad on üksnes üksikaktid⁸¹. Kaitseseisukorra seadus mainib nendena korraldise ja otsuseid. Korraldiste all tuleb mõista neid üksikakte, millega midagi korraldatakse, kästakse või keelatakse, kohustatakse või õigustatakse. Otsu sed on aga üksnes sellised üksikaktid, mis tehakse haldusvaiete või -kaebuste alusel või millega määratakse karis tusi⁸².

Halduskaebuses esitatavas lühikeses asjaolude kir jelduses mainitakse kaevatava akti sisu ning selgitatakse seda olustikku, mille tekitas kaevatav akt. Motiividena esitatavad vastuväited võivad olla rajatud nii vormilistele

⁷⁹ Nii on Riigikohtu administratiivosakond õiguskorra stabiilsuse huvi des AKK vastava analoogia alusel seletanud ning, olgugi et see ei ole kokkukõlas haldusõigussüsteemiga, tuleb seda tegelikult seni arvestada kuni kohus pole ses asjas asunud teisele vaatekohale.

⁸⁰ *Lex cit.*, § 8 ekskludeerib üldaktid.

⁸¹ *Ib.*

⁸² Vt. Klüimann, Teooria, lk. 198 jj., 200 jj.

kui sisulistele kaalutlustele. On võimalik paluda kaevatud akti osalist või täielist tühistamist, esiteks, sellepärast, et ei ole rakendatud õiget normi või et rakendatavat normi on ilmsesti ekslikult mõistetud või et ei ole silmas peetud akti menetlusse puutuvaid sätteid. Samuti võib esitada samaväärsete põhjustena, teiseks, seda, et ei ole arvestatud akti andmiseks tarvilikke faktilisi eeldusi või kuigi on arvestatud sellekohaseid asjaolusid, on neid ilmsesti väärtalt hinnatud.

§ 6. Sisekaitse tegevuse kontrolli halduskohtu korras. — Kaitsevõgede Ülemjuhataja ja Sisekaitse Ülema tegevus on eelkirjeldatud määral kontrollitav instantsilises korras vastavate haldusvaiete ja -kaebuste alusel. Mainitud organite tegevust ei saa aga kontrollida kohtulikus korras. Ainult sisekaitse alal teotseva Siseministri tegevus on kontrollitav lisaks veel ka halduskohtulikult. Järelikult Siseministri aktide vastu on võimalik esitada nii halduskaebusi Vabariigi Valitsusele kui ka kohtulikke kaebusi halduskohtule. Kuid kui on kord juba mindud halduskaebusega Vabariigi Valitsuse ette, siis ei saa enam pöörduda halduskohtu poole. Instantsilise tee valiku tõttu kustub kodaniku subjektiivne haldusprotsessuaalne kaitseõigus⁸³.

Kohtulikke kaebusi esitatakse Siseministrile enesele ning adresseeritakse Riigikohtu administratiivosakonna nimele halduskohtukorras ette nähtud tingimustel ja alustel⁸⁴.

Siseministri tegevus ei ole kontrollitav täies ulatuses. Sellest tuleb eraldada üks osa üldakte, s. o. erakorralisi dekreete, mis ei taotle mingeid politseilisi sihte. Seegä on kohtulikult kaevatavad ainult need dekreedid⁸⁵, mis sisaldavad kodanikele adresseeruvaid otseseid käskke ja keelde. Üsikaktid aga on kõik kaevatavad.

Siin-esitatav vaade Siseministri sisekaitse tegevuse halduskohtulikust kontrollist on vaieldamatult selge neile, kes evi-

⁸³ Sama vaadet esindab ka Riigikohtu administratiivosakond. — Ka A. Palvadre, Court aperçu sur les possibilités réservées en Estonie aux personnes privées pour protéger leurs intérêts contre les actes des pouvoirs administratifs. — Selle teose ülevaade / Õigus 1934, 8, lk. 378 jj.

⁸⁴ RT 1919, 10, 1, 23. — RT 1929, 16, 110.

⁸⁵ Nimetatakse tulevikus „sundmäärused“ ka õigusallikais dekreetideks, siis ei ole nende kontrollimine kohtulikus korras enam võimalik.

vad täit ülevaadet eesti kehtivast haldusprotsessuaalsest õigussüsteemist, eriti aga kaitseisukorraõiguse normistikkudest. AKK⁶⁶ 2. ja 6. §-i järgi võib kaevata niihästi üksiku ministri kui ressoori juhi kui ka üksiku ministri kui Vabariigi Valitsuse liikme määruste, korralduste ja otsuste peale. Kaitseisukorra seadus Siseministri suhtes erandit ei tee, järelikult kehtib tema tegevuse alal üldine protsessuaalne kord. Sest Siseminister jääb siseministriks ikkagi edasi ka siis, kui tema ülesandeile lisanduvad sisekaitse ülema kohustused. Tema isiklik kvalifikatsioon ja seisund Vabariigi Valitsuse suhtes sellisel korral ei muutu. Ka siis jääb ta Vabariigi Valitsuse liikmeks ja ka tema tavalisse allumusse edasi. Sootuks teisiti on aga lugu Kaitsevägede Ülemjuhatajaga ja Sisekaitse Ülemaga kui eriametnikuga. Kaitseisukorra seadus teeb nende suhtes erandi. Selle tõttu ei või ka nende tegevuse üle olla mingit kohtulikku kontrolli.

Silmas pidades Kaitseisukorra seaduse üldist tendentsi ses asjas, tuleb aga küll arvata, et seda seadust muutva ja täiendava dekreeidi andja vahest on tahtnud vabastada halduskohtulikust kontrollist ka Siseministri sisekaitse tegevust. Sel puhul dekreeidi kavandi koostaja ei ole oma normide sõnastusega tabanud sihti. Ta on lasknud silmast kehtiva haldusprotsessi pädevusnormistikkude põhimõtted ja ka kõrgeima halduskohtu senise tegeluse.

Eelmainitud dekreeidi 8. §-s on sõna-sõnalt öeldud:

„Kaitsevägede ülemjuhataja korralduste ja otsuste peale võib kaevata ainult Riigivanemale.

Sisekaitse ülema korralduste ja otsuste peale võib kaevata Vabariigi Valitsusele.“

Et saaks arvata halduskohtule mittealluvnks ka Siseministrit, oleks tulnud osundatud §-i viimasesse lausesse „Sisekaitse Ülema“ kõrvale paigutada ka „Siseminister“.

Siseministri tegevuse halduskohtuliku kontrolli asjas on eelesitatud vaatekohale asunud ka Riigikohtu administratiiv-osakond⁶⁷. Ta on korduvalt seletanud, et kui kaitseisukorra tingimustes riikliku julgeoleku säilitamisele sihitud tegevust

⁶⁶ RT 1929, 16, 110.

⁶⁷ Vt. eriti 1926. aasta Riigikohtu otsused, Tartu 1927, lk. 50 jj. — Riigikohtu administratiiv-osakonna o. 1925, 1148/II, 1926, 961/II.

juhhib mõni minister, siis viimane ei muutu seetõttu veel erikorras nimetatavaks ametnikuks. Minister jääb selgi korral ikkagi ministriks, ning tema tegevus siis ka allub halduskohtulikule kontrollile tavalistel alustel⁸⁸.

Nagu Siseministri sisekaitse tegevus, nii on ka mõningate alluvate eksekutiivorganite selle ala tegevus halduskohtulikult teatava määrani kontrollitav. *Ex lege* teotsevate prefektuuride ja komissariaatide vastav tegevus täiel määral allub halduskohtu järelkontrollile. Prefektuuride tegevuse peale esitatakse kaebused prefektile ja adresseeritakse kohalikule ringkonnakohtule. Komissariaadid aga alluvad kohalikule ja oskonnakohtule. Komissariaatidest alluvad halduskohtulikule kontrollile ainult politsei komissariaadid. Kaebamine ei ole võimalik poliitilise politsei komissariaatide, samuti ka mitte kriminaalpolitsei komissariaatide tegevuse peale. Viimaste suhtes on võimalik taotella oma õiguskaitset üksnes instantsilises korras haldusvaiete ja -kaebuste alusel.

Kõik teised sisekaitse alal teotsevad volitatavad ametnikud ja asutised alluvad halduskohtulikule kontrollile vaid siis, kui nende allumus on ette nähtud AKK 2., 4., 5. ja 6. §-s või sellekohaseis eriseadusis⁸⁹.

⁸⁸ Vt. Riigikohtu otsused, 1926, 32; „Teostades Sõjaseisukorra Seadustes ettenähtud kindralkuberneril võimu, siseminister ei ole alluvaks ametnikuks Vabariigi Valitsusele kui Põhiseaduse § 60 p. 2 põhjal Vabariigi Valitsuse poolt nimetatud ametnik, vaid siseminister teostab seda võimu Põhiseaduse § 58 alusel, kui Vabariigi Valitsuse liige, alal hoides hariliku Vabariigi Valitsuse liikme õigused ning kohustused ja hariliku Vabariigi Valitsuse liikme vahekorra nii Vabariigi Valitsusega kui Riigikoguga. See pärast on aluseta katse kujundada siseministri vahekorda Vabariigi Valitsusega kindral-kuberneril võimu teostamisel samuti, kui see vahekord oli vene seaduste põhjal kindralkuberneril vene kõrgema võimuga ja selle vahekorra seisukohalt eitada õigust kaevata siseministri määruste vastu, mis tehtud kindralkuberneril võimu piirides. Adm. K. K. § 2 põhjal võib siseministri määruste vastu administratiivkohtukorras kaebust tõsta ja Adm. K. K. § 6 järele alluvad kaebused siseministri määruste vastu Riigikohtule.“

⁸⁹ Selles kirjutises sisekaitsest autori sihiks oli käsitleda positiivset sisekaitseõigust praegukehtivate õigusallikate alusel, tegemata nende normi- ja tekstikriitikat.

Välisriikide valitsustele esitatud hagide allumusest natsionaalkohtuile.

I. Tjutrumov.

Vaatamata mainitud küsimuse suurele teoreetilisele ja eriti praktilisele tähtsusele, pole see seni leidnud ühtlast lahendust ei kirjanduses ega ka seadusandluses. Valdavamaks võib selles küsimuses pidada vaadet, et välisriikide valitsustele esitatud hagnid ei saa tunnustada alluvaiks kohapealsele natsionaalkohtuile, sest pole võimalik kujutella iseseisvat ja sõltumatut riiki, mis alluks mõne teise riigi jurisdiktsioonile. Eriti tugevasti rõhutavad seda prantsuse juristid (Aubry et Rau, Demolombe, Foelix, de Cuvelier jt.), väites, et kohapealsed natsionaalkohtud ei ole kunagi kompetentsed otsustama välisriikide valitsuste vastu tõstetud hagide suhtes, vaatamata nende kohustuste loomusele ja otstarbele, mida vastavad valitsused võtnud endale hageja suhtes.

Seda vaadet kaitseb eriti Pariisi ülikooli professor Weiss¹, kelle seisukohalt iga eraisik, kes sõlmib mingisuguse tehingu välisriigiga, s. o., kes nõustub olema selle riigi kreditoriks, teab väga hästi, et riik ei saa alluda teise riigi kohtu otsusele. Seega vastav eraisik nõustub iseendast olude sunnil alluma vastava teise riigi jurisdiktsioonile ja loobub tema ja välisriigi vahel tekkivate lahkkelide lahenduskatseist oma natsionaalkohtute kaasabil. *Jurisdictio in haeret imperio*, s. o. rahva sõltumatuse üheks oluliseks tunnuseks on jurisdiktsioon, kuid siiski ei või riik, väidab Weiss, kui ta ei taha teist riiki kompromiteerida või tema sõltumatust ohtu asetada, selle suhtes teostada oma jurisdiktsiooniõigust enda poolt asutatud kohtute kaudu.

Erilist huvi selles küsimuses pakub de Cuvelier' seisukoht, mis avaldatud tema vastavasisulisel eriartiklis². De Cuvelier' arusaamisel peaks igaüks, kellele teada riigi absoluutsed õigused, s. o. riigi piiramatud õigused tema sõltumatuses, ilmtingimata eitama välisriigi vastu esitatud hagide allumist siseriigi natsionaalkohtuile. Pole võimalik sõl-

¹ Vt. Zurnal Ministerstva justitsii, 1908, 2.

² Revue de droit international, 1888, 109.

tumatu riik, mis allub teise riigi jurisdiktsioonile. Kindlustada riigi sõltumatust, tähendab kindlustada tema vabadust, mis eitab igasisulist vahelesegamist teiste poolt. Kui hoolikalt süveneda sõltumatuse absoluutsuse ja piiramatusse loomusesse, siis ei saa lubada ühtki võõra riigi säärast akti, millega võõras riik osutub kohtunikuks sõltumatu riigi suhtes vastu viimase tahet.

Samuti arvab A. Weiss, et kõigil neil juhtumitel, kus teatav natsioon on endale võtnud õiguse otsustada selle üle, milleks ta kohustatud, ei saa ükski teine natsioon sundida teda tema ühe- või teissugusel teotsemisel, sest kui seda keegi püüaks, siis oleks see vastava natsiooni vabaduste rikkumine.

Eitavale seisukohale ses küsimuses on asunud ka Prantsuse kassatsioonikohus, väites, et kohapealsetel kohtuil puudub pädevus otsustada välisriikide suhtes. Tähenstatud kassatsioonikohtu otsus, mis hiljemini on võetud aluseks Prantsuse kohtute praksises, on tingitud küsimusest: kas allub Prantsuse kohtutele hagi, mis esitatud prantsuse ettevõtjate poolt Hispaania valitsusele viimase poolt oma kaitsevæele prantsuse ettevõtjate käest tellitud jalanõude tellimise asjus. Kassatsioonikohus asus seisukohale, et ühe riigi valitsus ei saa alluda teise riigi kohtuile kohustusis, mida see riik endale võtnud võõra riigi kodanikkude suhtes, sest riikide vastastikune sõltumatus kuulub rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtete hulka. Sellest rahvusvahelise õiguse üldpõhimõttest järeldub, et ükski valitsus ei või endale võetud kohustuste suhtes alluda võõra riigi jurisdiktsioonile. Riigile kuuluv jurisdiktsiooniõigus tema enda aktide suhtes kuulub riigi ülemuslikkude õiguste hulka ja seda õigust ei saa omandada ükski teine valitsus. Peale selle peab teadma, et vaatamata sellele, missuguse isikuga üks või teine riik sõlmib mingi lepingu, vastav isik juba säärase kohustuse omaksvõtu faktiga allub selle riigi seadustele ja administratiivsele või kohtulikule jurisdiktsioonile. Samuti kuuluvad lahendamisele vastavalt selle riigi avaliku õiguse sättele küsimused võla tõestamisest, likvideerimisest ja sissenõudmisest, mida võlgneb tähendatud riik enda või välisriikide kodanikele. Järelikult ka neid küsimusi ei saa lahendada välismaalised kohtud.

Samasugusele seisukohale asus Prantsuse kassatsiooni kohus oma kodaniku Masset' hagi asjus Vene tsaarivastu (23. augustil 1870. aastal), milles nõuti viimaselt kahjutasu tema valitsuse omavolilise teotsemise pärast, väites, et Prantsuse kohtud ei ole kompetentsed otsustama Prantsuse kodanikkude ja välisriigipeade vahelisi vaidlusi, sest tähendatud mittekompetentsus kuulub avalikõiguslike vaideldamatute põhimõtete hulka, mida kohus peab arvestama *ex officio*.

Erilist huvi prantsuse kohtupraktisest võib pakkuda veel otsus Vene kaitseministeeriumi ja asukoha suhtes Prantsusmaalt päritoleva seltsingu vastastikuste nõuete lahendamisest Prantsuse kohtute poolt.

23. veebruaril 1905 sõlmisid Vene kaitseväge peavalitsus ja asukoha järgi Prantsusmaal asuv seltsing Simoné, Gesluen ja Co omavahelise lepingu, misjärgi tähendatud seltsing kohustus muretsema Vene kaitsevägele määratud tähtjaks ja tingimusil ja antud vormi järgi 100 000 soomusplaati, saades tasuks see-eest 2 200 000 rubla, mis summast avansina ette maksti 700 000 rubla. Lepingu tingimuste mittetäitmisel seltsingu poolt esitas Vene kaitseväge valitsus sõjaminister kindral Redigeri kaudu hagi Prantsuse kohapealsele kohtule, taotelles lepingu tühistamist ja avansi tagasimaksmist seltsingu poolt. Seltsing omalt poolt esitas vastuhagi, milles palus kohustada Vene valitsust vastu võtma seltsingult tellitud soomusplaate, vastavalt lepingus ettenähtud üksikasjalisile tingimusile, ja välja mõista seltsingu kasuks lepingu alusel 3 940 000 franki ühes kohtu- ja asjaajamiskuludega. Peale selle palus seltsing kohut välja mõista Vene valitsuselt kohtu enese arusaamise järgi määratud ulatuses kahjud, mis tekkinud seltsingule nii materiaalseil kui ka moraalseil aluseil sellest, et tellimiste mittetäitmine on viibinud esitatud hagi tõttu.

Käesolev küsimus Prantsuse kohtute praksisest väärrib erilist tähelepanu seepärast, et siin peale üldküsimuse, s. o. välisriigi valitsuse vastu esitatud hagi allumusest kohapealsele natsionaalkohtule, esineb veel juriidilisest seisukohast väga huvitav lisaküsimus ja nimelt, kas saab vastu võtta vastuhagi võõra riigi hagi suhtes, kui vastav võõras riik hagi esitamiseга välismaalisele kohtule on seega avaldanud nõusoleku alluda võõra riigi jurisdiktsioonile?

Prantsuse kohtute praksises omaks võetud seisukoht seoses võõra riigi sõltumatuse tunnustamisega leiab kinnitamist ka mitme teise riigi seadusandluses (Austria, Inglismaa, Põhja-Ameerika Ühendriigid). Samal ajal on aga reas riikides (Belgia, Itaalia) kaitsemist leidnud ka nn. sega-teooria, mis natsionaalkohtuile võõra riigi vastu esitatud hagi allumuse küsimuse lahendamisel teeb vahet, kas võõra riigi valitsuse toimingud, mis põhjustavad vaidluse tekkimise, on teostatud *jure gestionis*, s. o. riigi kui tsiviilisiku poolt erahuvide sfääris, või *jure imperii*, s. o. ühiskondliku kohustuse täitmise huvides ja valitsemisfunktsioonide teostamisel.

Sega-teooria seisukohalt väärrib suuremat tähelepanu Belgia kassatsioonikohtu otsus 11. juunist 1903⁸, mille järgi riikide sõltumatust rõhutavad rahvusvahelise õiguse sätted on tingitud riigi kõrgema võimu põhimõttest. Tähendatud rahvusvahelise õiguse norme ei saa aga kohaldada säärase tülide-vaidluste puhul, millega pole puudutatud riigi kõrgema võimu põhimõtet. Riigi kõrgema võimu puutumatus küsimus võib tõusetuda ainult riigi poliitilist elu puudutavate aktide puhul. Riigi teotsemine, milles väljendub riigivõimu avaldamine ja mis reguleeritud vastava riigi põhiseaduse normidega, ei allu üldse kohtuvõimu kontrollile. Selle teotsemise järeldused, mis ulatuvad väljapoole teotseva riigi territooriumi piire, alluvad ainult rahvusvahelise õiguse normidele ja nende üle otsustamine ei saa seepärast kuuluda ei sise- ega välisriigi kohtute kompetentsi. Kuid riigi teotsemine ei piirdu ainult poliitiliste küsimustega: üldtarvete rahuldamiseks võib riik omandada varandusi, sõlmida lepinguid, olla kreditoriks ja võlgnikuks, teotseda kaubandusega jne. Säärastel kordadel võib riik teha kõike seda, mida võivad eraisikud, mistõttu säärastel kordadel ka võõrad riigid alluvad kohapealseile natsionaalkohtuile võrdselt eraisikutega — välismaalastega.

Näeme seega, et erinevalt Prantsuse kohtute praksisele, mis igal juhtumil eranditult eitab natsionaalkohtute pädevust võõra riigi vastu esitatud hagide suhtes, sega-teooria tunnustab natsionaalkohtute pädevust võõra riigi nende aktide suhtes, mis teostatud *jure gestionis* põhimõttel.

⁸ Journal de droit civil, 1904, 417.

Ei saa eitada sega-teooria poolt kaitstud põhimõtte tähtsust⁴, sest iga riik peale poliitilise organismi kujundab endast ka juriidilist isikut. Juriidilise isikuna peab riik, et teostada temal lasuvaid mitmesuguseid funktsioone, omandama mitmesuguseid varasid ja teostama mitmesuguseid eraõigusliku loomusega toiminguid, mispuhul Belgia kassatsioonikohtu otsuses väljendatud seisukoht on kõige õigem. *Jure gestionis* teotsemiste puhul ei oma olulist tähtsust, vaatamata A. Weiss'i vastupidiseile väitele, ka eseme küsimus, mille puhul riik lepingu sõlminud. Oluline on vaid, et riigi poolt oleks leping sõlmitud eraisikuga *jure gestionis*'e põhimõttel.

Ehkki TKS ja ka Muravjevi komisjoni projekt⁵ ei anna püstitatud küsimusele otsest vastust, on ex-Vene senat oma seisukoha selles küsimuses andnud. Kassatsiooniootsuses 1893/47 seletas Senat, et avaliku õiguse piirides ja suveräänse või kõrgema võimuna võib iga riigi valitsus teotseda ainult oma riigi territooriumi piirides ja tema kui kõrgema võimu õigused ei ulatu väljapoole tema territooriumi piire. Kui seepärast välisriigi valitsus, teostades oma ülesandeid väljaspool tema territooriumi piire, oma toimingus satub vastuollu vastaval territooriumil elavate eraisikute varaliste õigustega ja need eraisikud ei ole tema kodanikud, siis kuulub neile eraisikuile nende kodumaa seaduste piirides vaieldamatult õigus taotella nende rikutud õiguste kaitsemist. Kui seepärast rikutud õiguste kaitsemist taotleb hagi osutub alluvaks kohapealsele kohtuile selle riigi seaduste järgi, kus õiguste rikkumine toimunud, siis ei või vastavad kohtud keelduda tähendatud hagi arutamiseks vastu võtmast.

Lähemalt peatub senat selle küsimuse juures otsuses 1909/75. Selles otsuses väidab senat, et küsimus, kas välisriigid omavad õigust esineda Vene kohtuis hagejaina ja kostjaina, on tihedas seoses küsimusega välisriikide õigusest omandada varasid Venemaal. Kui kehtiv seadus ei keela välisriikidel kui

⁴ Vt. André Weiss, *Traité théorique et pratique de droit international privé* V, 102.

⁵ Projekt art. 75—76 jt.

juriidilistel isikutel omandada Venemaal kinnisvarasid ja teostada Vene territooriumil eraõiguslikke toiminguid, siis on arusaadav, et neile ei saa keelata ka nende õiguste kaitset Vene kohtuasutis. Kui kehtivate seaduste eriliste sätete alusel välismaalised kaubanduslikud-tööstuslikud seltsingud ja ettevõtted saavad Venes oma kaubanduslikku või tööstuslikku tegevust arendada ainult siis, kui neid juriidiliste isikutena on tunnustanud Vene valitsus, siis sellest ei saa veel järeldada, et ka välisriigid saavad Venemaal kasustada juriidilise isiku õigusi ainult siis, kui neile vastavad õigused on antud Vene valitsuse tunnustamisega.

Näib, et ex-Vene Senati seisukoht sega-teooria kaitsemisel esitatud küsimuses, mis samalaadilist kaitsemist leidnud mitmes teises riigis, väärrib lähemat tähelepanu ja peaks põhjustama vastavate sätete sissevõtmist ka meie arutlusolevasse TKS projekti.

Arusaamatuks on jäänud, miks nn. Muravjevi komisjon, kes suurt tähelepanu pühendas tsiviilprotsessile, eriti just hagide allumuse, välismaalaste ja välismaiste juriidiliste isikute küsimusele, samuti ka välismaalaste kohtuliku kaitse õiguse küsimusele, jättis tähele panemata võõraste riikide vastu esitatud hagide kohapealseile natsionaalkohtuile allumise küsimuse. Pealegi on mitmes Euroopa riigis tähendatud küsimuse otsustamisel asutud sega-teooria seisukohale, allutades natsionaalkohtuile vaidlused võõraste riikide vastu, kui need on tekkinud aktidest, mis teostatud *jure gestionis*, s. o. võõrad riigid allutatakse kohapealseile natsionaalkohtuile erahuvide valdkonnas ja tsiviilõigusliku subjektina.

Mitte kaua tagasi Itaalia kohapealsed kohtud arutasid hagi, mis esitati kohapealse aktsiaseltsi poolt Nõukogude-Vene Torgpredi vastu Milaano ringkonnakohtule ja milles taoteldi kahjutasu Torgpredilt selle eest, et viimane põhjendamata loobus lepingust, mille järgi aktsiaselts pidi asutama ladud nõukogude metsamaterjalide alalhoidmiseks. Nii Milaano ringkonnakohus kui ka kohtupalat apellatsioonistmena tunnistasid hagi alluvaks Itaalia kohtuile ja mõistsid välja aktsiaseltsi kasuks Torgpredilt miljonilised kahjutasud.

Teisest küljest, kui ka asuda Prantsuse kassatsioonikohtute poolt kaitstavale seisukohale, et võõrale

riigile kuuluva kõrgema riikliku võimu põhimõtte rikkumise võimaluse ärahooldmiseks ei saa kohapealsele natsionaalkohtuile alluda hagid, mis esitatud võõra riigi valitsuse vastu, siis sellest põhimõttest tuleb paratamatult teha mõningad erandid, nagu seda täiesti õieti tähendab ka Riigikohus oma otsuses 1932/1575 J. Pärteli lagi puhul Tsentrosojuzi vastu.

Säärase erandi moodustavad kõigepealt hagid omandiõiguse, valduse või kasutamise ja igasuguste õiguste puhul kinnisvarade ja nende päraldiste suhtes, mis alluvad tähendatud varade asukoha kohtuile (TKS § 212). See põhimõte vastab täiel määral ka rahvusvahelise õiguse normidele, mille järgi asjalised hagid kinnisvarade suhtes otsustatakse selle riigi kohtute poolt, kus vastavad kinnisvarad asetsevad (*lex rei sitae*), ja seda ka neil juhtumil, kui hageja või kostja kasustavad eksterritoriaalsuse õigust. See üldtunnustatud rahvusvahelise õiguse seisukoht on tingitud prof. Franz Liszt'i⁶ arvates asjaolust, et isik, kes omandab endale asjaõiguse võõras riigis asetsevale kinnistule, juba vabatahtlikult allub seega ka selle riigi jurisdiktsioonile. Rahvusvahelise õiguse tähendatud põhimõte on põhjendatav omakorda põhimõttega, et riigi territoriaalne võim levib kõigile tema territooriumil asetsevatele kinnistuile, mistõttu ka kinnistu eksterritoriaalne omanik allub kõigile kinnistu asukoha riigi valitsuse korraldusile seevõrra, kuivõrra need korraldused puudutavad vastavat kinnistut. Et kohtuallumus kinnistu asukoha järgi põhineb avalikõiguslikel kaalutlusil, siis ei ole võimalikud ses suhtes kohtuallumust teisiti korraldavad erakokkulepped ja kohtuallumust kinnistu suhtes ei saa muuta ka hageja ja kostja vastastikusel kokkuleppel. Sellelt seisukohalt on mõistetav ka TKS § 1281, mille järgi välisriikide kohtuasutiste otsuseid ei viida täide ja nad ei oma mingit jõudu, kui nendega on lahendatud hagid meil asuvate kinnistute omandiõiguse suhtes.

Seega nii TKS kui ka rahvusvahelise õiguse normide seisukohalt kuuluvad kinnistutesse puutuvad hagid lahendamisele selle riigi kohtutes, kus need kinnistud asetsevad, ja seepärast vähemalt see reegel moodustab kindlakujulise

⁶ Meždunarodnoje pravo, v perevode prof. Grabarja, 4 izd., § 8.

erandi põhimõtte rakendamisel, mille järgi välisriikide vastu esitatud hagid ei allu kohapealseile natsionaalkohtuile.

Olulisema erandi mitteallumise põhimõttest moodustavad juhtumid, kus teatava riigi valitsus nõustub vabatahtlikult alluma võõra riigi kohtuotsusele. Tõusetub küsimus: kas on võimalik riigivalitsusel vabatahtlikult loobuda eksterritoriaalsuse põhimõttest ja ühes seega ka temale kuuluvast kohtulikust immuniteedist?

Kategooriliselt eitab seda võimalust Weiss, leides, et isiku vabatahtlikus astumises protsessi võib näha tema loobumist erahuvide suhtes *actor sequitur forum rei* põhimõttel, kuid säärast tähendust ei saa anda riigivalitsuse hagi initsiatiivi endale võtmisele võõra riigi kohtu ees, sest säärase loobumisega mitte ainult ei rikutaks natsionaalkohtute pädevuse põhimõtet, vaid ka kõrgemaid põhimõtteid, mis seotud iseseisva rahva olemasoluga.

Säärane järeldus on küll vaevalt võimalik rahvusvahelise õiguse seisukohalt. Tuleb nõustuda prof. Liszt'iga, et riigi territoriaalset võimu kui ka riigivõimu üldse võib piirata niihästi riigi poolt vabatahtlikult endale võetud kui ka riigile kohustuslikult teiste riikide kasuks peale pandud kohustustega. Nii võib riiki kohustada laskma oma territooriumil teostada teise riigi poolt üht või teist riigi kõrgemale võimule kuuluvat õigust, samuti võib riiki sundida loobuma mõnest temale kuuluva õiguse teostamisest tema enda territooriumil.

Analoogiline riigiga, kes omandab asjaõiguse võõras riigis asetsevale kinnistule, seega vabatahtlikult allub vastava võõra riigi jurisdiktsioonile, on rahvusvahelise õiguse seisukohalt olukord saadikuga, kes teda määrava riigi nõusolekul asub asukohariigis teotsema kaubanduses või tööstuses. Saadik loobub seega asukoha riigi tsiviilkohtuile mitteallumise õigusest ja seda kõikide vaiete puhul, välja arvatud mõningad erandid, mis seotud võõra riigi saadiku seisundiga⁷.

Seega riigivalitsuse vabatahtlik astumine tsiviilprotsessi võõras riigis kas hagejana või kostjana tõestab rahvusvahelise õiguse seisukohalt vastava riigi nõusolekut alluda võõra

⁷ Vt. Liszt, *op.cit.*, § 14.

riigi jurisdiktsioonile, nagu seda oma otsuses J. Pärteli asjus õieti tähendas ka Riigikohus.

Eelöelduga seoses tõusetubki küsimus: kas on võimalik vastuhagi esitamine võõra riigi valitsusele, kui viimane vabatahtlikult pöördus hagiga välisriigi kohtu poole vastuhagi esitaja kui kostja vastu? Säärase vastuhagi esitamist nägime eespool-toodud näites Prantsuse kohtule Vene valitsuse poolt esitatud hagi puhul, milles nõue oli pööratud kohapealse seltsingu vastu.

Kaitsedes Prantsuse kassatsioonikohtu praksist ja tuginedes rahvusvahelise õiguse põhimõttele A. Weiss kategooriliselt eitab natsionaalse tsiviilkohtu pädevust temale esitatud vastuhagi arutamiseks tähendatud juhtumil. Oma seisukohta kaitseb Weiss peamiselt kaalutlusil, et põhimõtteliselt on täiesti ükskõik, kas kohapealsele natsionaalkohtuile võõra riigi vastu esitatud hagiga taotellakse peanõudmist või on see hagi vastuhagi peanõudele. Põhimõtteliselt ei või säärase vastuhagi järelduseks olla kohtuotsus, millega oleks oluliselt puudutatud riikide vastastikune sõltumatus, mis on aluseks kogu rahvusvahelisele õigusele. Nagu üksikul isikul puudub võimalus seaduslikus korras loobuda oma isiksuse atribuutidest, nõnda ei saa ka riik loobuda temale kuuluvatest kõrgema võimu atribuutidest. Seepärast ei saa ka välisriik loobuda oma õigust ja tunnustada võõra natsionaalriigi kohtute kompetentsust arutama välisriigi vastu esitatud vastuhagi. Vastuhagi arutamise mittekompetentsus on täpsalt samane mittekompetentsusega, mis keelab arutamast võõra riigi vastu esitatud alhagi. See põhineb riikide sõltumatuse ja kõrgema võimu austamisel. Sellest järeldub Weissi arusaamisest, et välisriik ei saa alluda Prantsuse kohtute otsusele, mis tingitud säärasest vastuhagist ja selleks välisriigi poolt antud nõusolek on tühine. Prantsuse kohtud peavad enda algatusel kuulutama end mittekompetentseks vastuhagide arutamiseks ja otsustamiseks ja seda avalikõigusliku korra nimel, mida need kohtud kaitsevad.

Prof. Weissi seisukohtadega ei saa ühineda peale ülalmainitud põhjuste eriti seepärast, et pole võimalik ühesugusesse olukorda asetada hagi esitamist võõrale riigile ja selle poolt esitatud hagile vastuhagi esitamist. Kui rahvusvahelise õiguse seisukohalt saab kuidagi rääkida kohtute mittekompe-

tentsusest võõra riigi vastu esitatud hagide arutamisel, kui need hagid on võõra riigi vastu esitatud vahenditult, siis säärane vastuväide ei saa enam püsida, kui vastav võõras riik ise oma valitsuse kaudu vabatahtlikult pöördub hagiga teise riigi natsionaalkohtute poole asjas, mis põhineb selle riigi ja kostja vahelisel lepingul. Vastuhagi on kaitseabinõu alhagi vastu ja on suunatud viimase hävitamisele või kohtulikule arvestamisele⁸. Ehkki vastuhagi oma loomuselt ulatub kaugemale tavalise protsessuaalkaitse piiridest ja sisaldab sõltumatut nõuet hageja vastu, on ta siiski üheks kaitseabinõuks kostjale hageja esialgse nõude vastu ja võimaldab esialgse hagi kas täielist või osalist paralüüsimist⁹. Oleks seepärast otsene ülekohus kostja vastu, kohustada teda tasuma hagejale, kui samal ajal hageja võlgneb temale võib-olla isegi suuremad summad, kui on seda hagi alus¹⁰. Igasuguse kahtluseta tuleb vastu võtta aga vastuhagi, mis sisaldab *exceptio*'t. Säärane oli ülaltoodud näites prantsuse seltsingu vastuhagi Vene valitsusele, kus üks pooltest taotles hankelepingu tühistamist ja avansi tagasimaksmist lepingu tähtajaks mittetäitmise tõttu, teine pool aga tellimiste vastuvõtmise kohustamist ja tellimise eest saamata oleva summa tasumist. Siinsel juhtumil on hagi ja vastuhagi sedavõrt tihedas seoses, et kui Vene valitsus hagi esitamisega Prantsuse kohtuile nõustus alluma prantsuse jurisdiktsioonile, siis puudus temal võimalus eitada samade kohtute pädevust vastuhagi arutamiseks, kui kostja poolt esitatud endakaitse abinõu. Ka räägib Weiss ise oma ülalmainitud artiklis, et kohus, kellele esitatud hagi määratud korras, võib oma otsuse teha vastuhagi alusel, mille puhul kostja ei lepi enam temale esitatud nõude tagasilükkamisega, vaid asub juba ise pealetungija olukorda, esitades sõltumatu nõude ja taotledes endale teatavaid õigusi (lk. 208).

Säärastel tingimustel on täiesti õige Belgia kassatsioonikohtu poolt tema otsuses 11. juunist 1903 avaldatud seisukoht, et kui riik teotseb eraisikuna ja sellisena sõlmib lepingu oma kontrahendiga kui võrdne pool võrdsega,

⁸ Vt. TKS art. 226; Code proc. civil, art. 464.

⁹ Vt. ex-vene Senati otsus 1909/118.

¹⁰ Objasnitelnaja zapiska k projektu novoï redaktsii ustava graždan-skago sudoproizvodstva, I k., lk. 82—85.

või kui temal tuleb säärasel korral oma eksituste eest vastust kanda, mis ei riiva tema poliitilist korda, siis vastav tüli on tsiviilõigustik ja allub eranditult tsiviilkohtule.

Teisest küljest, viide võõra riigi diplomaatilise esindaja õigusele loobuda temale eksterritoriaalsuse põhimõtte alusel kuuluvast kohtulikust immunitäedist, pole täielikult analoogiline riigi õigusega alluda teise riigi jurisdiktsioonile. Saadiku mittealluvus asukoha riigi võimule on Grotius'est alates muutunud rahvusvahelise õiguse kohustuslikuks normiks, ja nagu tähendab prof. Liszt¹¹, seda normi, vaatamata teaduses esitatud vastuväiteile ja selle normi mõningaile rikkumistele riikide praksises, on alati peetud rahvusvahelise suhtlemise puutumatuks aluseks, sest ta põhineb vahenditult suveräänse riigi võimul, keda saadik oma diplomaatilise loomuse tõttu isiklikult esindab riigis, kuhu teda määratud. Ainult tema mitteallumisel asukoha riigi võimule suudab saadik teostada temale pandud ülesandeid. On seepärast arusaadav, et vaatamata igasugustele vastuväidetele¹² peab püsima jääma siin eksterritoriaalsuse põhimõtte ja et sellest loobumine puudutab esindatava riigi suveräänsust, siis on selge, et saadik ei saa siin täielikult loobuda ei temale ega ka teistele isikutele antud õigusist. Kui aga saadik tunnustab enda allumist kohapealsele kohtule, näiteks esitab hagi kohapealsele kohtule, siis *nihil licet actori quod non licet reo* põhimõtte alusel on ta kohustatud vastust andma ka vastaspoole vastuhagile.

Prof. Martens¹³ jõuab aga siin tulemusele, et kohtu allumuse küsimuse otsustamine ei või saadikule kuuluda suvaliselt, sest sellest oleneb saadiku esinduslik loomus, mistõttu kohus ei saa vastu võtta saadiku poolt esitatud hagi, ega ka arvestada tema nõusolekut vabatahtlikult kostjana esinemiseks asukoha kohtus senikaua kuni saadik esitab vastava formaalse nõusoleku teda volitava riigi poolt.

Peab järeldama, et saadikud ja teised diplomaatilised esindajad võivad neid määrava riigi nõusolekul osaliselt loo-

¹¹ *Op. cit.* § 14.

¹² Vt. Laurent, *Droit civil international*, III, 114; Flore, *Droit international public*, II 559; jt.

¹³ *Sovremennoje meždunarodnoje pravo tsivilizovannõh narodov*, II k., 1900, lk. 56—57.

buda asukoha riigi võimule mitteallumise õigusest, kui sääraseks loobumiseks saab pidada nende nõusolekut esineda kostjana asukoha kohtus nende vastu esitatud hagi puhul.

Tähendatud nõusolekut ei nõuta diplomaatiliselt esindajailt, kui nad omavad kinnisvara-asukoha riigis või kui rahvusvahelise õiguse alusel kohaldatakse *lex rei sitae* ja kui nad asukoha riigis asuvate kinnisvarade suhtes on kohustatud asjaõiguslike hagide suhtes vastust andma asukoha riigi kohtutes¹⁴. Samuti pole säärast nõusolekut vaja, kui diplomaatiline esindaja on ka asukoha riigi teenistuses või kui ta teda määrava riigi nõusolekul teotseb asukoha riigis kaubanduses või tööstuses, sest määrava riigi nõusolekuga tema diplomaatilise esindaja teenistusse astumiseks asukoha riigis või teotsemiseks kaubanduses või tööstuses on vastavat esindajat määrava riigi poolt avaldatud ka nõusolek tema esindajate allumiseks vastavatel juhtumitel asukoha riigi jurisdiktsioonile.

Ülevaateid.

Eesti-Läti-Leedu õigusteadlaste büroo koosolek Tallinnas 29. ja 30. märtsil 1935.

1. Tööde ettevalmistamine ja korraldus.

Eesti, Läti ja Leedu õigusteadlaste koostööle pandi reaalne alus Kaunases 21., 22. ja 23. mail 1931 peetud kolme riigi õigusteadlaste konverentsil. Seal otsustati moodustada Balti riikide juristide alaline büroo, mille peamiseks ülesandeks vastastikuse informatsiooni andmise kõrval eeltööde tegemine kolme maa õiguse ühtlustamise alal. Riias 12. ja 13. oktoobril 1931 peetud büroo koosolekul võeti vastu büroo kodukord, mis kinnitati kolme riigi kohtuministrite poolt. Kodukorra järgi büroo on kohtuministriumide juures asuv ametlik asutis, mis koosneb kolmest rahvusosakonnast, kelle liikmed nimetab vastava riigi valitsus. Samuti Riias peetud koosolekul seati üles põhimõttelised seisukohad koostöö kava ja suuna kohta kolme riigi õigusteadlaste vahel¹. Sellest ajast peale arenes võrdlemisi tihe koos-

¹⁴ Vt. Saksa kohtukorralduse seadus § 20.

¹ Selle kohta lähemalt K. Seiter, Eesti, Läti ja Leedu õigusteadlaste koostöö korraldamisest 1931. a. kestel, „Õigus“ 1931, nr. 10, lk. 468 jj.

töö büroo rahvusosakondade vahel eriti vastastikuse informeerimise suhtes kui ka artiklite vahetamise alal juriidilistes ajakirjades.

Kolme Balti riigi välisministrite konverentsil, mis peeti Tallinnas 30. novembrist 2. detsembrini 1934, võeti päevakorra p. II, 2 all vastu resolutsioon: „Konverents leiab, et on tarvilik viibimata asuda kolme maa seadusandluse ühtlustamise arutamisele, mis puutub vekslite, tšeki ja konkursi õigusse. See töö usaldatakse selleks nimetatud juriidilise komisjoni hoolde, mis koosneb kolme maa kohtuministrite esindajaist ning kes esitab oma aruande järgmisele Eesti, Läti ja Leedu välisministrite konverentsile.“

Kohtuminister J. Müller'i külaskäigu puhul Läti kohtuministritele H. Apsits'ile Riias, käesoleva aasta veebruaris, otsustasid mõlemad ministrid, et tuleb arendada Balti riikide õigusteadlaste koostööd ning et tuleb veelgi rohkem elustada Balti riikide juristide alalise büroo tegevust. Samuti lepiti kokku, et see büroo peab võtma enda peale ka välisministrite konverentsi resolutsioonis ettenähtud juriidilise komisjoni ülesanded, kuna ses resolutsioonis ettenähtud küsimuste arutamisega büroo juba mõnda aastat tegelnud. Samuti otsustati, et algatuse büroo kokkukutsumiseks seekord võtab enda peale Eesti. Ses asjas peetud kirjavahetuse kaudu ühinesid sellega täies ulatuses ka Leedu kohtuminister nagu ka kõigi kolme riigi välisministrid.

Valitsused nimetasid büroo koosseisu: Eesti — kohtuministriteeriumi nõuniku J. Klesment'i (esimees), Riigikohtu prokuröri R. Räägo ja Kohtukoja tsiviildepartemangu esimehe H. Vahtramäe; Läti — kohtuministriteeriumi kohtu-departemangu direktori J. Stokets'i (esimees), kohtuministriteeriumi juriskonsultatsiooni liikme senaator prof. V. Bukovski ja kohtukoja tsiviildepartemangu esimehe T. Zwejnieksi; Leedu — kõrgema tribunaali esimehe L. Ciplijauskas'e (esimees), kõrgema tribunaali abiprokuröri prof. K. Zalkauskas'e ja riiginõukogu referendi K. Račkauskas'e.

Büroo Eesti rahvusosakonna ettepanekul kohtuminister J. Müller kutsus kokku büroo koosoleku Tallinna 29. ja 30. märtsiks 1935. Päevakorda võeti kõik välisministrite konverentsi resolutsioonis ettenähtud küsimused ning peale selle Eesti algatusel tsiviilkohtuotsuste vastastikuse tunnustamise ja täitmise küsimus ning Läti algatusel kriminaalkohtuotsuste vastastikuse tunnustamise, eriti eelkaristuse vastastikuse tunnustamise küsimus ja kollisioonnormide ühtlustamise küsimus. Eesti algatusel võeti päevakorda ka vastastikuse informatsioonide arendamise küsimus.

Büroo koosolekuks eeltööde tegemiseks ja Eesti ettepanekute väljatöötamiseks vekslite, tšeki- ja konkursiõiguse alal nimetas kohtuminister komisjoni, kuhu kuulusid kodifikatsiooniosakonna direktor

J. Reinhold esimehena, kohtuministeeriumi nõunik V. Nõges aruandjana ja liikmetena majandusministri abi prof. J. Vaabel, Kaubandus-tööstuskoja sündik M. Pung ning büroo Eesti rahvusosakonna esindajana nõunik J. Klesment. Olgu tähendatud, et veksliaja tšekidõiguse ühtlustamise küsimuses peeti 1933. a. kevadel büroo Läti osakonna algatusel Riias sellekohane nõupidamine, kus põhimõtteliselt otsustati ühineda Genfi 1930. a. ühtlustatud veksliseadusega ja 1931. a. ühtlustatud tšekiseadusega, kasustades konventsioonides ettenähtud reservatsioone. Sellest nõupidamisest võttis Eesti poolt osa M. Pung.

Muudes büroo päevakorda võetud küsimustes lasus ettevalmistuste tegemine büroo Eesti osakonnal, kes töödest osa võtma kutsus tsiviilkohtuotsuste vastastikuse täitmise küsimuses prof. A. Piibu ning kriminaalalasse puutuvais küsimusis prof. K. Saarmanni ja kohtuministeeriumi nõuniku K. Matto.

Büroo tööde edukamaks kordaminekuks koostati Eesti poolt kõigis päevakorras olevais küsimusis, arvatud välja kollisioonnormide küsimus, nii vastavate resolutsioonide kui ka konkreetsete ettepanekute kavad ning saadeti varakult kätte teistele rahvusosakondadele. Samuti saadeti meile varemini ettepanekud teiste rahvusosakondade poolt.

Büroo koosolekutest, mis algasid kohtuministeeriumi ruumes 29. märtsil kell 11 hom. ja lõppesid 30. märtsil kell 9.15 õhtul resolutsioonide protokollil allakirjutamisega, võtsid osa kõik valitsuse poolt määratud rahvusosakondade liikmed (peale Läti osakonna esimehe dir. J. Stoketsi, kelle asemel Läti delegatsiooni juhina esines prof. Bukovski) ning peale nende: Eesti poolt — dir. J. Reinhold, prof. A. Piip, prof. K. Saarmann, prof. J. Vaabel, sündik M. Pung, nõunikud K. Matto ja V. Nõges ja Välisministeeriumi juriidilise büroo juhataja P. Jalaja, Läti poolt — senaator prof. A. Löbers ja Kohtukoja prokurör K. Skadulis, Leedu poolt — kõrgema tribunaali liige J. Danauskas. Büroo koosolekuid juhatas Eesti rahvusosakonna esimees J. Klesment, sekretäriks oli Rügikohtu abisekretär Mailend.

Büroo koosolekute avamisel, mis toimus kohtuminister J. Müller'i poolt, viibisid välisministri abi H. Laretei, Läti saadik Eestis R. Liepinš ja Leedu saadik Eestis B. Dailide.

Eesti delegatsiooni ettepanekul büroo päevakorras olevad küsimused anti läbivaatamiseks kolme komisjoni, kes esinesid ettepanekutega büroo üldkoosolekule.

Esimesse komisjoni (veksli-, tšeki- ja konkursidõigus) kuulusid: Reinhold, Nõges, Pung, Vaabel (Eesti), Löbers (Läti), Ciplijauskas, Račkauskas (Leedu); teise komisjoni (tsiviilkohtuotsuste täitmise ja kollisioonnormide küsimus): Vahtramäe, Piip (Eesti), Bukovski,

Zwejniēks (Lāti), Danauskas (Leedu); kolmandasse komisjoni (kriminaalõiguslikud küsimused): Räägo, Saarmann, Matto (Eesti), Skadulis (Lāti), Žalkauskas (Leedu). Büroo presiidiumi, kelle ülesandeks ka nende küsimuste ettevalmistamine, mis ei kuulu komisjonide kompetentsi, moodustasid rahvusosakondade esimehed (Klesment, Bukovski, Ciplijauskas).

2. Vastuvõetud otsused.

a) Veksli- ja tšekiõiguse ühtlustamise kohta. Eesti delegatsioon, arvestades neid hüvesid, mis on seoses veksli- ja tšekiõiguse ühtlustamisega rahvusvahelises ulatuses, ning silmas pidades seda, et Genfi Ühtlustatud veksli- ja ka tšekiseadus juba kehtib Baltimaid ümbritsevates riikides, pidas soovitavaks Balti riikidele liituda veksli- ja tšekiõiguse ühtlustamist taotlevate Genfi konventsioonidega 1930. ja 1931. aastast. Et säilitada suuremat ühtlust nende riikidega, kus kehtib või hakkab kehtima Genfi Ühtlustatud veksli- ja ka tšekiseadus, soovitas Eesti delegatsioon kõnesolevates konventsioonides ette nähtud reservatsioonide kasutamisel piirduda kõige hädavajalikumaga ning alles hoida seejuures täielikku ühtlust omavahel. Lõpuks soovitas Eesti delegatsioon üldpõhimõttelise seisukohana Genfi Ühtlustatud veksliseaduse tervikulist kehtimapanemist, aga mitte tema osalist ülevõtmist, nagu seda näeb ette Lāti Ühtlustatud veksliseaduse eelnõu, mis käskvekslite osas on üle võtnud Genfi Ühtlustatud veksliseaduse, lihtvekslite osas aga jätab püsima ex-Vene 1902. a. Veksliseadustiku.

Lāti esindaja prof. A. Löbers teatas komisjonis, et ka Lāti on nõus liituma Genfi konventsioonidega, kuid siiski ta soovib vähemalt esialgu jätta kehtima enda juures lihtvekslite osas ex-Vene Veksliseadustiku.

Leedu esindajad rõhutasid komisjonis, et Leedu suhtes on nende õigusalade ühtlustamine vajalik mitte ainult rahvusvahelisest, vaid veel enam siseriigi seisukohast, sest Leedus kehtib praegu kolm erisugust veksliseadust ning tšekiõiguse kohta pole suuremas osas riigis üldse seadust. Küsimuses, kas Genfi Ühtlustatud veksliseadus üle võtta ainult käskvekslite osas või tervikuliselt käsk- ja lihtvekslite osas, pooldasid nad Eesti seisukohta. Liitumisküsimuse kohta tähendasid nad aga, et selle otsustamiseks puuduvat neil volitus.

Eesti poolt esitati järgmine resolutsioon, mis ka Lāti ja Leedu esindajate poolt vastuvõetavaks tunnistati ja komisjoni ettepanekul büroo poolt vastu võeti. Nimelt, et peetakse soovitavaks Balti riikidele asuda ühiselt sääraste veksli- ja tšekiseaduse eelnõude väljatöötamisele, mis annavad võimaluse liituda Genfi eelnimetatud konventsioonidega. Et komisjoni käsustuses on juba säärane ühtlane

veksliseaduse eelnõu, mis näeb ette Genfi Ühtlustatud veksliseaduse osalist ülevõtmist, siis peetakse vajalikuks ka säärase eelnõu väljatöötamist, kuhu oleks Genfi Ühtlustatud veksliseadus tervikuna üle võetud. Liitumise enese kui ka liitumise ulatuse küsimuse otsustamine lükatakse edasi ajani, mil on välja töötatud eeltähendatud eelnõud. Märgitakse ära ühtlasi reservatsioonid, mida peetakse soovitavaks kasustada nende eelnõude väljatöötamisel. Nimelt peetakse vastuvõetud resolutsioonis soovitavaks kasustada Genfi Ühtlustatud veksliseaduse konventsiooni² II jao art. 2, 6, 7, 10, 12, 13, 14, 15, 17 ja 20 teist lõiget, samuti art. I-3 lõiget vekslite maksustamise kohta tempelmaksuga, kusjuures reservatsioonide art. 3 ja 9 kasustamise küsimus jäeti lahtiseks kuni vastava eelnõu väljatöötamiseni. Tšekiseaduse eelnõus peetakse soovitavaks Genfi Ühtlustatud tšekiseaduse konventsiooni II osa art. 4, 5, 15, 17, 22, 23, 24, 25, 26, 29 ja 30 kasustamine, kusjuures art. 6, 7, 9, 14, 16 ja 20 kasustamise küsimus jäeti lahtiseks kuni vastava seaduseelnõu väljatöötamiseni.

b) Konkursiõiguse ühtlustamise kohta. Arvestades seda, et ühtlase ning ühise konkursiseadustiku väljatöötamine on seotud esialgu väga suurte raskustega, pidas büroo siiski soovitavaks, et uute konkursiseaduste väljatöötamisel peavad vähemalt põhiküsimustes rakendamist leidma kõigile kolmele riigile ühised põhimõtted ja seisukohad.

c) Konventsiooni kava tsiviilkohtuotsuste vastastikuse täitmise asjus. Selles küsimuses Eesti Välisministeerium pöördus Läti välisministeeriumi poole juba 1926. aastal ettepanekuga sõlmida vastav konventsioon Haagi 1925. aasta konventsiooni alusel. Samadel alustel tehti meie poolt ka büroole ettepanek vastava konventsiooni kava vastuvõtmiseks. Ühtlasi soovitasime omalt poolt kaalumisele võtta konventsiooni kava koostamist laiemas ulatuses, aluseks võttes Prantsuse-Itaalia sellekohast konventsiooni 3. juunist 1930. Läti omalt poolt soovitas aluseks võtta ex-Vene TKS §§ 1273—1281 eeskirju. Kuna Prantsuse-Itaalia konventsiooni üksikud osad, eriti mis puutub maksujõuetuse asjade vastastikusse tunnustamisse, on väga kaugeminevad, mis vajavad põhjalikumat läbitöötamist, loobuti selle kava aluseks võtmisest ja koostati konventsiooni kava peamiselt Haagi 1925. a. konventsiooni ja ex-Vene TKS §§ 1273—1281 põhimõtteil. Prantsuse-Itaalia konventsiooni art. 19 eeskujul võeti kavasse art. IX, mille järgi poolte palvel asi pannakse kohtus seisma, kui see arutusel teise lepinguosalise riigi kohtus (*exceptio litis pendentis*) ning lõpetatakse asi, kui see teise riigi kohtu või vahekohtu poolt varem otsustatud ja omandanud seadusliku jõu (*exceptio rei judicatae*). Ka muudes osades vastuvõetud kava on

² Genfi Ühtlustatud veksliseaduse konventsiooni tõlge E. Eini, N. Kaasiku ja V. Nõgese poolt vt. „Õiguse“ 1931, nr. 4, lk. 166 jj.

liberaalsem *ex-Vene* TKS ettenähtud eeskirjadest (nii vajavad art. III p. 8 järgi tõlked ainult vannutatud tõlgi või konsulaadi tõestamist, TKS § 1286 ettenähtud välisministeeriumide poolt viseerimise asemel, art. VII järgi täidetakse vastastikku ka vahekohtute otsused üldistel tsiv.-kohtup. seadustes ettenähtud alustel jne.).

Kokkuvõttes sisaldab konventsiooni kava järgmisi eeskirju:

I. Tsiviilkohtu otsused, mis tehtud lepinguosaliste riikide kohtute poolt, viiakse täide ka teiste lepinguosaliste riikide maa-aladel.

II. Asjastuuvitatud isikud pöörduvad eksekvatuuri saamiseks vastava riigi ringkonnakohtu poole, mille piires otsus kuulub täitmisele; kui otsus kuulub täitmisele mitmes kohas, on küllaldane pöördumine ühe ringkonnakohtu poole; need palved on vabad kohtulõivudest.

III. Palvetele tuleb lisandada: 1) kohtu lõpuvormis motiveeritud otsus, mis tõestatud kohtu poolt, kelle poolt otsus tehtud, ühes sama kohtu tõendusega, et otsus omandanud seadusliku jõu, et ta peale ei ole edasi kaevatud kassatsiooni korras ning et ta kuulub täitmisele; 2) kohtu tõestus, et kostjale on õigel ajal kätte antud kohtukutse ühes märkusega, kas pool võttis osa protsessist; 3) kohtuotsuse ja kohtutõestuste tõlge selle riigi keelde, kus otsus kuulub täitmisele, mis tõlge tõestatud vannutatud tõlgi poolt või selle riigi konsulli poolt, kus otsus kuulub täitmisele või kus tehtud otsus; 4) vastav arv ärakirju kostjate jaoks.

IV. Poolte väljakutsumine toimub ühistel alustel täitekohta riigis kehtivate seaduste kohaselt.

V. Kohtuasutised eksekvatuuri andmisel ei kaalu asja sisuliselt, vaid selgitavad ainult, kas ei sisalda otsus seesuguseid korraldusi, mis ei kuulu täitmisele konventsiooni kohaselt.

VI. Vastastikusele täitmisele ei kuulu kohtuotsused: 1) kui nendega lahendatakse omandiõigusi või muid asjaõiguslikke nõudeid kinnisvarade kohta, mis asetsevad selle riigi maa-alal, kus otsus kuulub täitmisele; 2) kui otsus tehtud riigiasutiste või ettevõtete või omavalitsuste vastu; 3) kui kohtuotsuse objektiks on määrane õigus, mis selle riigi piires, kus otsus kuulub täitmisele, ei kuulu kohtu kompetentsi; 4) kui kohtuotsus ei ole viidud täide 10 aasta jooksul, arvates otsuse tegemisest; 5) kui otsus sisaldab seesuguseid korraldusi, mis on vastuolus ühiskondliku korraga või seadustega riigis, kus otsus kuulub täitmisele; 6) kui otsus on vastuolus samas asjas selle riigi kohtuasutiste poolt tehtud otsustega, kus otsus kuulub täitmisele; 7) kui ta käsitleb autoriõigusi, õigusi lelutiste peale, õigusi kaubamärkidele ja mudelitele ning firmadele.

VII. Vahekohtu otsused tsiviilasjus kuuluvad täitmisele tsiviilkohtupidamise seaduse eeskirjade kohaselt ühtlastel alustel tsiviilkohtu otsustega.

VIII. Kohtuotsused viiakse täide selle riigi tsiviilkohtupidamise seaduse eeskirjade kohaselt, kus otsus kuulub täitmisele.

IX. Lepinguosaliste riikide kohtuasutised lõpetavad või panevad seisma poole palvel asja, kui samas asjas esinetud nõudega teise riigi kohtus; kui samas asjas ühes lepinguosalises riigis kohtu- või vahekohtuotsus omandanud seadusliku jõu, lõpetatakse asi teise riigi kohtus.

Konventsiooni suhtes taotleb Läti endale õigust piirata konventsiooni eeskirju ainult otsustega, mis omandanud seadusliku jõu pärast konventsiooni jõustumist.

Leedu taotleb täiendust, et mõnede nõudeasjade suhtes, mis täidetakse käesoleva konventsiooni alusel, ei tuleks kohaldamisele valuuta väljaveo keelu eeskirjad.

d) Konventsiooni kava eelkaristuste vastastikuse tunnustamise asjus. Kava järgi retsidiivi kindlaksmääramisel ning karistuste määramisel lepinguosaliste riikide kohtud võtavad arvesse süüaluste eelkaristused teiste lepinguosaliste riikide kohtute poolt. Lepinguosaliste riikide kohtuasutised on õigustatud vahenditult pöörduma teise riigi kohtuasutiste poole vajalikkude andmete saamiseks ning tarbe korral ka lõplikkude kohtuotsuste ärakirjade saamiseks. Lepinguosaliste riikide kohtuministeeriumid saavad üksteisele karistusteadete väljaanded nii mitmes eksemplaris, nagu selle kohta lepivad omavahel kokku kohtuministrid.

Kava kohta tuleb tähendada, et ta sisaldab rahvusvahelises õiguses seni kasutamata algatust.

e) Kurjategijate väljaandmise asjus otsustati pidada soovitatavaks, et kõik kolm riiki töötaksid välja ühtlase seaduse-eelnõu kurjategijate väljaandmise kohta ning et nende riikide vahel kehtiv kurjategijate väljaandmise konventsioon tuleks muuta ja täiendada.

Läti rahvusosakond võttis enda peale vastava kava väljatöötamise ja selle esitamise büroole 1. oktoobriks 1935.

f) Kriminaalstatistika alal otsustati töötada välja ühised alused kriminaalstatistiliste andmete kogumise ning andmete läbitöötamise kohta. — Leedu rahvusosakond esitab vastava kava 1. okt. 1935.

g) Kollisiooninormide ühtlustamise alal leiti, et küsimus vajab veel põhjalikumat kaalumist.

h) Büroo töö korralduse alal võeti vastu uues redaktsioonis büroo kodukord, mis sisaldab mõningaid täiendusi ja muudatusi võrreldes Riias 1931. a. vastuvõetud kodukorraga. Büroo on iga kolme riigi kohtuministeeriumide juures asuv ametlik asutus ning koosneb kolmest rahvusosakonnast, kelle liikmete arv vähemalt kolm. Rahvusosakonna liikmed nimetab vastav kohtuminister. Büroo üles-

andeks on eeltööde tegemine kolme riigi õiguse ühtlustamiseks, vajalikkude konventsioonikavade väljatöötamine jne., samuti järjekindla vastastikuse informatsiooni korraldamine rahvusosakondade vahel.

Kodukord kuulub kinnitamisele iga maa kohtuministri poolt kokkuleppel välisministriga.

i) Vastastikuse informatsiooni asjus otsustati, et büroo rahvusosakonnad informeeriksid vastastikku vastuvõetud seadustest ja tähtsamatest kohtuotsustest, mis andmed avaldatakse iga riigi juriidilistes ajakirjades. Rahvusosakonnad saavad üksteisele vastastikku 3 eks. „Riigi Teatajat“ ja 5 eks. juriidilist ajakirja. Samuti vahetavad kolme riigi juristid artikleid teiste maade juriidilistes ajakirjades.

3. Kokkuvõte.

Kokkuvõttena võib julgesti öelda, et büroo Tallinna istungid on täiesti korda läinud. Saavutati esimest korda praktilisi tulemusi kahe tähtsa konventsiooni kava vastuvõtmisega, mille vormilist allakirjutamist võib oodata juba lähemal välisministrite konverentsil Kaunas, nagu sellekohast soovi avaldati ka büroo poolt. Teistes küsimustes, mis üles tõsteti, või mis veel jäid lõplikult lahendamata, võib loota kokkuleppe saavutamist järgmistel büroo istungitel Kaunas käesoleva aasta novembris. Tallinna koosolekute töö õnnelik kordaminek tiivustab nii valitsuste poolt määratud ametlikke esindajaid kui ka kõiki kolme riigi juriste energilisele teotsemisele nende riikide koostöös õiguslikkude küsimuste alal.

J. Klement.

Riigikohtu tegelus.

Üldkogu.

Kas administratiivkaebuste asjus nõuab administratiivasutis, kellele kaebus kohtule edasisaatmiseks on esitatud, ise kohtulõivu sisse enne kaebuse kohtule edasisaatmist, või saadab administratiivasutis kaebuse kohtule edasi kohtulõivu sisse nõudmata ja selle sissenõudmine kaebajatelt toimub kohtu poolt?

Vastus: administratiiv-kaebuste asjus nõuab kohtulõivu sisse administratiivasutis, kelle kaudu kaebus kohtule esitatud, enne kaebuse kohtule edasiandmist.

Administratiiv-kohtukorra muutmiseni (RT 1929 — 16) otsustas AKK § 44 ja TKS §§ 266, 269, 270, 755 ja 756 kohaselt administratiivkaebuste tagasisaatmise ja neile käigu mitteandmise üle kohus,

kellele kaebus esitatud. Muudetud AKK § 11¹ järgi esitatakse kaebused, välja arvatud § 11⁵ märgitud erandid, administratiivasutiste kaudu ning AKK §§ 11² ja 11³ põhjal on administratiivasutised kohustatud otsustama ka kaebuste tagasisaatmise ja neile käigu mitteandmise üle. Administratiivasutiste sellekohaste määruste peale võib § 11⁵ põhjal erakaebe korras kaevata kohtule. AKK §§ 11², 11³, 11⁵ ja 14 üldmõtte on see, et administratiiv-asutis, kellele kaebus esitatud, peatab ja saadab tagasi kõik kaebused, mis on esitatud puudustega, mis takistavad kaebusele käigu andmist ja selle määramist arutamisele avalikul kohtuistungil. Seepärast, kuigi AKK § 11³ ei ole otseselt ettenähtud kaebusele käigu mitteandmise põhjusena juhtumit, kui kaebusele ei ole ligi lisatud kohtulõivu, tuleb kaebusele kohtulõivu ligi lisamata jätmise korral administratiivasutisel talitada TKS § 269 p. 5 ja § 756 p. 2 põhjal samasuguselt kui AKK § 11³ p. 1 ette nähtud juhtumil. Kui kaebuse esitamisel ei ole ligi lisatud kohtulõivu, siis administratiivasutis ei anna niisugusele kaebusele käiku ja kohtulõivu määratud tähtajaks tasumata jätmise korral saadab kaebuse kaebajale tagasi. Üksnes juhtumil, kui kaebaja palub asja ajamiseks vaesusõigust, saadab administratiivasutis kaebuse kohtule edasi kohtulõivu sisse nõudmata. AKK §§ 11² ja 11³ nõuete mittetäitmise puhul administratiivasutiste poolt kaebuste edasisaatmisel kohtule, saadab kohus kaebuse administratiivasutisele tagasi talitamiseks § 11² või 11³ kohaselt.

(RkhÜ toim. nr. 9 — 1935.)

Kas ühise administratiivkaebuse puhul mitme isiku poolt tuleb kohtulõivu ja revisjonimaksu nõuda ühekordselt või igalt kaebajalt eraldi?

Vastus: ühise administratiivkaebuse puhul mitme isiku poolt tuleb kohtulõivu ja revisjonimaksu nõuda ühekordselt juhtumil, kui kaebuse aineks on ühise ja lahutamata huvi kaitsemine. Taotleb aga iga kaebaja ühises kaebuses oma erihuvi rahuldamist, siis tuleb nõuda kaebuste esitamist eraldi ühes eraldi maksudega igalt kaebajalt.

AKK §§ 2, 3, 10, 11 jt. kohaselt tuleb adm.-kaebus esitada üldreeglina iga isiku poolt, kes arvab oma õiguslikud või varanduslikud huvid administratiivasjus seadusvastaselt puudutatud olevat, omaette eraldi. Erandina sellest võib AKK § 44 ja TKS §§ 15¹ ja 15⁴ kohaselt ühise kaebusega administratiivasjus esineda üksnes juhtumil, kui kaebuse aineks on ühise ja lahutamata huvi kaitsemine ja kui selle ühise huvi kaitse võib toimuda ka ühe isiku kaebusel tehtava kohtuotsusega, näiteks: pärijate kaebus linnavolikogu otsuse peale neile ühiselt kuuluva kinnisvara pealt kinnisvaramaksu määramise asjus. Niisugusel korral tuleb AKK § 36 ja 37 kohaselt nõuda ühise kaebuse puhul ka ühekordselt kohtulõivu ja revisjonimaksu. Juhtumeil, kui iga kaebaja taotleb kaebusega oma erihuvi rahulda-

mist ja kaebus tingib iga kaebaja kohta ka eraldi otsustamist või korraldamist, tuleb nõuda eraldi kaebuse esitamist ühes eraldi mak-
sudega igalt kaebajalt, kuigi teatavil juhtumel asjatoimetuse hõl-
bustamiseks neid kaebusi võib ühendada ühte toimetusse, näiteks
mitmete isikute kaebused, kes on maasaajatena eraldi kandideerinud
kruntidele, viimastele maasaajate määramisel vallavolikogude ja maa-
valitsuste poolt ja kus igauks taotleb enesele krundi määramist oma
isiklikkude õiguste põhjal.

(RkhÜ toim. nr. 9 — 1935.)

*Kas administratiivasjus kohus võib lahendada mõningaid
küsimusi korraldavatel kohtuistungitel?*

Vastus: administratiivasjus võib kohus lahendada mõningaid
küsimusi ka korraldavatel (mitteavalikkudel) kohtuistungitel, näiteks,
kaebustele käigu andmise ja kaebuste tagasisaatmise küsimusi, admi-
nistratiivasutiste otsuste täitmise esialgselt seismapanemise ja väesus-
õiguse andmise küsimusi.

AKK § 17 põhjal arutatakse avalikkudel kohtuistungitel asju, mis
on kohtu poolt § 14 põhjal arutamisele määratud. § 14 põhjal tuleb
määrata avalikule kohtuistungile üksnes kaebused: 1) mille esitamisel
ei ole osutunud puudusi, mis näidatud §§ 11^a ja 11^b, s. o. puudusi,
mis tingivad kaebuse tagasisaatmise administratiivasutisele, ja
2) mille üle tuleb otsustada sisuliselt AKK § 22 põhjal.

Kaebuste tagasisaatmine administratiivasutisele § 11^a ja 11^b nõud-
miste mittetäitmisel TKS §§ 755 ja 756 kohaselt, asja arutamisele
määramine § 14 põhjal ja üldse asja toimetamisel kerkivate küsi-
muste lahendamine, mille üle otsustamine ei toimu § 22 alustel, toimub
kohtu poolt korraldatavatel kohtuistungitel asjaosaliste väljakutsu-
miseta.

(RkhÜ toim. nr. 9 — 1935.)

*Kas rahukohtunikud on õigustatud toimetama TKS §§ 82^a—
82^b korras tõendiste kindlustamist administratiivasutiste võim-
konda kuuluvas asjus?*

Vastus: rahukohtunikud on õigustatud toimetama TKS §§ 82^a—82^b
korras tõendiste kindlustamist administratiivasutiste võimkonda kuulu-
vais asjus.

Kaebuste puhul administratiivasutiste otsuste ja korralduste peale
on kohtul AKK § 20 põhjal õigus asjasse puutuvaid tõendisi üldisel
alusel läbi katsuda, tunnistajaid üle kuulata jne. Tõendiste läbikat-
sumine ja tunnistajate ülekuulamine toimub AKK § 44 põhjal üldiselt
TKS eeskirjade järgi. Sellest järgneb, et isikud, kes on huvitatud
tõendiste kindlustamisest, mis neile tähtsad kavatsitava nõude ja
võimaliku kaebuse esitamisel, võivad nõuda TKS § 82^a — 82^b põhjal
ja korras ka tõendiste kindlustamist.

(RkhÜ toim. nr. 9 — 1935.)

Kas kohtukäija, kes väljaspool oma asukoha kohtu jaoskonda soovib vaesusõigusega ajada tsiviilprotsessi, on õigustatud paluma oma asukoha kohtunikku, et see, kui ta paluja varanduslikku seisundit isiklikult ei tunne, temale sellekohase tunnistuse annaks tema, paluja, poolt ülesantavate tunnistajate põhjal, keda kohus seks üle kuulama peaks?

Vastus: kohtukäija, kes väljaspool oma asukoha kohtu jaoskonda soovib ajada tsiviilprotsessi vaesusõigusega, ei ole õigustatud paluma, et tema asukoha kohtunik, kes paluja varanduslikku seisundit isiklikult ei tunne, annaks temale sellekohase tunnistuse ülesantavate tunnistajate seletuste põhjal, ning kohtunik ei ole kohustatud selleks ülesantud tunnistajaid üle kuulama.

TKS § 881 järgi, mille põhjal kohtukäija asukoha kohtunik võib kohtukäijale anda tunnistuse varandusliku seisundi kohta asja ajamiseks, on asukoha kohtuniku vastav tunnistus võrdne samas paragraafis ette nähtud administratiivasutiste poolt antavate samalaadiliste tunnistustega. § 881 mõtte kohaselt ei kujunda kohtuniku poolt antav tunnistus mõnd kohtuliku menetluse korras koostatud kohtulikku akti, vaid see tunnistus antakse välja kohtuniku kui usaldatava ametisiku poolt, kellele võivad tema asukohas elutsevate varanduslikud seisukorrad isiklikult teada olla väljaspool kohtuniku kohtulikke ülesandeid või ka mõnes kohtuprotsessis ilmnenu äsjaolude tundmaõppimise põhjal. Seepärast ei näe ka TKS ette kaebusi kohtuniku tegevuse peale nende tunnistuste väljaandmise või mitteväljaandmise puhul. Säärast tunnistust võib kohtunik välja anda, kui temale (isiklikult) tunnistuse nõutaja varanduslik seisund on teada ja tema loeb seda varanduslikku seisundit kehvaks.

Kohtuliku menetluse korras tunnistajaid üle kuulama neis asjus ei ole kohtunik õigustatud ja seepärast ei saa teda ka selleks kohustada, samuti kui ei saa kohustada teda ülekuulatud tunnistajate tunnistuste põhjal välja andma vaesustunnistust. Kui kohtunikule paluja varanduslik seisund isiklikult teada ei ole, siis tuleb temal TKS § 881 ettenähtud tunnistuse andmisest keelduda.

(RkhÜ toim. nr. 9 — 1935.)

Millises korras peab vaesusõigusega aetud asjus riigi heaks mõistetud kohtumakse sisse nõudma?

Vastus: a) juhtumil, kui kohtuotsusega rahuldatakse nõue isiku kasuks, kes on kasustanud vaesusõigust, määrab kohus oma otsusega kindlaks riigikassa kasuks sissenõudmisele kuuluvad kohtumaksud ning -lõivud ja näitab TKS § 888 kohaselt, kui palju neid makse tuleb sisse nõuda süüdimõistetud poolelt ja kui palju varandusest, mis võitjale, s. o. vaesusõigust kasustanud poolele kohtuotsusega on mõistetud. Peale kohtuotsuse jõustumist peab kohus saatma oma otsusest

ärakirja politseile ettekirjutusega seda täita Administratiiv-sissenõudmise seaduses ettenähtud korras. Samal ajal saadab kohus oma otsusest ärakirja kohtu asukoha järgi kohalikule maksuinspektorile järelevalve teostamiseks otsuse täitmise suhtes politsei poolt. b) Juhtumil, kui vaesusõigust kasustanud asjaosaline protsessi kaotab, määrab kohus kindlaks summad, mis riigikassast on makstud protsessija eest, kui ka võlgujäänud kohtumaksud, ja saadab oma määrusest ärakirja kohtu asupaiga järgi kohalikule maksuinspektorile järelevalve teostamiseks, et võlgnevad summad vaesusõigust kasustanud isikult sisse nõutaks, kui tema majanduslik olukord paraneb (TKS § 886).

TKS § 888 ütleb: „Kui asi otsustatakse isiku kasuks, kes kasustas vaesusõigust, nõuab riigikassa selle isiku eest makstud raha, samuti ka maksmata jäänud tempelmaksu sisse kas varast, mis talle on mõistetud, või jälle selles asjas süüdi mõistetud poolelt.“

Selle seadusnormi mõte on see, et kõik kulud, mis riik on kandnud isiku eest, kes on kasustanud vaesusõigust, kuuluvad tagasinõudmisele juhtumil, kui asi on otsustatud selle isiku kasuks. Järelikult, kui vaesusõigust kasustav isik protsessi täiesti kaotab, siis temalt neid kulusid riik tagasi ei saa, kuid ainult juhtumil, kui tema varanduslik seisukord edaspidi üldse ei parane; on aga tema majanduslikult muutunud jõukamaks, nii et ta suudab riigile tasuda summad, mis see tema eest on maksnud ning mis tema eest maksude näol riigile võlgu jäi, siis on ta kohustatud riigile neid summasid ning makse tasuma.

Kõigepealt tekib küsimus, kes säärasel korral neid summasid ning makse peab sisse nõudma, mis riigile tuleb tasuda juhtumil, kui asi on otsustatud isiku kasuks, kes on kasustanud vaesusõigust? Seadus ütleb, et need „nõutakse sisse riigi poolt“ (vzõskivajutsja kaznoju). Muidugi tuleb siin asjast nii aru saada, et kohus on see, kes kohtumaksud oma otsuses kindlaks määrab ja ühtlasi näitab isikud, kellelt need tuleb sisse nõuda. Ühtlasi on kohus kohustatud kohe astuma samme nende maksude sissenõudmiseks, kui kohtuotsus on jõustunud. See sissenõudmine peab toimuma Administratiiv-sissenõudmise seaduse (RT 1982 — 2) ettenähtud korras, s. o. politsei kaudu. Kohus saadab politseile selleks oma jõustunud otsuse ärakirja ettekirjutusega seda täita (Adm.-sissenõudm. sead. § 1 p. 1, § 2, § 9). Et siin tegemist on riigile tulevate maksude sissenõudmisega ning et selle juhtumi jaoks erikorda pole seaduses ette nähtud, siis peab üldist järelevalvet riigikassa huves kohtuotsuse täitmise üle politsei poolt teostama kohtu asukoha järgi kohalik maksuinspektor, nagu see analoogiliselt toimub kohtu poolt määratud tempelmaksu ja -trahvi sissenõudmisel (Tempelmaksu seadus § 21, pp. 5 ja 8). Järelikult ühel ajal politseile sissenõudmise korralduse tegemisega

teatab kohus sellest tema asukoha järgi kohalikule maksuinspektorile järelevalve otstarbel.

On kohtumaksud täiel määral või osaliselt pandud süüdlase, s. o. protsessi kaotanud poole peale, siis politsei nõuab need maksud kohtuotsuse kohaselt sisse sellelt isikult.

On aga osa neid makse pandud võitja poole enese kanda ja kuuluvad sissenõudmisele talle mõistetud varast (TKS § 888), pole politseil takistust neid makse otse kostjalt sisse nõuda nõudja arvel, milleks tema on õigustatud Admin.-sissen. seaduse §§ 37 ja 38 põhjal. Kohtuotsuse täitmisel kostja vastu peab kohtutäitur need summad nõudjale sissenõutavast varast maha arvama, kui kostja esitab kvii-tungid nende tasumise üle.

Kohtumaksude sissenõudmiseks TKS § 888 ettenähtud juhtumil peab kohus asuma ameti poolest kohe, kui kohtuotsus on seadusejõusse astunud, sõltumata sellest, kas asja võitnud protsessiosaline täitelehe kohtust võtab või mitte. Muidugi pole takistust ka asjaosalisele antud täitelehele märkida kohtuotsuse seda osa, mis käib riigi kasuks mõistetud kohtumaksude kohta, nii et juhtumil, kui politsei pole veel neid makse sissenõutavast varast jõudnud sisse nõuda, kohtutäitur peab seda riigi huvides tegema, andes kostjale maksmise kohta kvii-tungi. Nii politsei kui kohtutäitur peavad seejuures silmas pidama Adm.-sissenõudmise sead. § 40 jj. juhiseid.

Teine küsimus, mis siin tekib, puudutab juhtumit, kui nõue on otsustatud selle isiku kahjuks, kes kasustas vaesusõigust. Kohus säärasel korral ei saa teostada valvet, kas säärase protsessi kaotaja majanduslik seisukord edaspidi ei parane TKS § 836 mõttes, nimelt, et ta suudaks riigile tasuda tema eest tasutud summad ja võlgjäänud kohtulõivu. Säärane valve ülesanne kuulub juba riigikassale endale tema vastavate ametnikkude isikus, kelleks eeskätt on kohtu asupaiga järgi kohalik maksuinspektor. Viimasele kohus teatab pärast oma kohtuotsuse seadusjõusse astumist kõigepealt need summad, mis vaesusõiguse põhjal protsessija eest on makstud, kui ka võlgjäänud kohtumaksude summa, samuti, et kõik need summad on jäänud sisse nõudmata riigi heaks põhjusel, et protsessija, kes kasustas vaesusõigust, kaotas protsessi.

(RkhÜ toim. nr. 9 — 1935.)

Kas vaesusõigusega aetud asjus (TKS § 200^r ja 880 jj.) kuuluvad kohtumaksud väljamõistmisele hagejalt hagi rahuldamata osa pealt?

Vastus: vaesusõigusega aetud asjus kuuluvad kohtumaksud väljamõistmisele ka hagi rahuldamata osa pealt.

Oma hagipalves peab hageja näitama hagihinna, välja arvatud juhtumid, kus hagi oma iseloomult pole hinnatav (TKS §§ 54 p. 3, 257 p. 8). See on tarvilik muu seas selleks, et arvutada kohtu-

lõivu, mis võetakse hagihinna pealt. See lõiv, samuti nagu teisedki kohtumaksud, tasutakse hagipalve esitamisel (TKS §§ 54 p. 2, 269 p. 5), kuna vastasel korral hagipalvele üldse ei anta käiku ja see tagastatakse hagejale, kui ta pole kohtu poolt määratud 7-päevase tähtaja jooksul neid makse tasunud (TKS §§ 542, 270). Kohtulõiv, kui asjale antud seaduslik käik ning kohus on asja oma toimetusele võtnud, langeb riigi sissetulekuks ega kuulu tagastamisele selle maksjale, sõltumata sellest, kas lagi rahuldatakse või lükatakse tagasi.

Need üldreeglid tunnevad teatavat erandit juhtumil, kui kohus on tunnustanud protsessiosalise vaesusõigust, mis puhul temalt kohtumakse hagipalve esitamisel ei nõuta (TKS § 200⁷, 880), vaid need nõutakse sisse hiljem, nimelt protsessi kestel, kui protsessiosalise majanduslik seisund on paranenud (TKS § 886), või jälle määratakse kindlaks kohtuotsuse tegemisel (TKS § 888), kui asi otsustatakse isiku kasuks, kellele oli antud vaesusõigus asja ajamiseks, samuti võidakse need kulud sellelt isikult sisse nõuda ka siis, kui ta asja kohtus on kaotanud, kui aga jällegi tema majanduslik seisund on paranenud sedavõrt, et ta suudab riigile oma võla ära maksta (TKS § 886), sest seaduse mõtte järgi riik ei kingi vaesusõiguse saanud isikule midagi, vaid annab talle kredilte maksude tasumiseks kuni tema majandusliku seisundi paranemiseni või lagi rahuldamiseni.

Et üldpõhimõtte järgi kohtulõiv ja muud maksud arvutatakse lagi esitamisel terve hagihinna pealt ja makstakse ette riigikassale, ja neid makse ei anta tagasi ei osaliselt ega täielikult, kui lagi kas osaliselt või täiesti tagasi lükatakse, siis pole alust juhtumil, kui vaesusõiguse põhjal antud asjas lagi rahuldatakse ainult osaliselt, kohtumakse võtta ainult selle rahuldatud hagiiosa pealt ning tagasilükatud hagiiosa pealt neid makse jätta võtmata. See oleks erand üldreeglist, mida maksuseaduste puhul, mis ei salli laiendavat ega kitsendavat tõlgendust, ei saa eeldada muldu, kui selleks pole seaduses sõnaselget ettekirjutust. Et seadusandja aga selles suhtes vaesusõiguse saanud isikule pole teinud erandeid üldreeglist, see selgub muu seas ka TKS § 888, mille üldmõttest järgneb, et juhtumil, kui asi otsustatakse isiku kasuks, kes kasustas vaesusõigust, kohus mõistab selle isiku eest makstud asjatoimetusmaksud, samuti ka maksmata jäänud tempelmaksu, kantselei- ja kohtulõivu riigi kasuks kas varast, mis sellele isikule on mõistetud, või asja kaotanud poolelt. Pole kahtlust, et seadusandja juhtumite all, kus kohtumakse ei panda kaotanud poole peale, on mõeldud just neid hagi-asju, mis on otsustatud osalt hageja, osalt kostja kasuks ning kus järelilikult pole alust kaotaja poole kanda panna kõiki kulusid, mis riik on tema vastase eest maksnud, vaid ainult selles hagi-osas, kus ta osutus süüdlaseks, s. o. kaotajaks pooleks, nagu see ette nähtud TKS § 870. Kuna säärasel juhtumil

kõiki riigi poolt kantud kulusid ei saa panna kaotanud poole kanda, vaid ta ainult teatavas osas neid peab riigile tasuma, siis peab ülejääva osa neist kuludest kandma võitja pool ise, mis sisse nõutakse temale mõistetud varast, sest tema on tõstnud oma hagi selles tagasilükatud osas aluseta ja peab ise sellest järgnevad kulud kandma. Lõppeks tuleb tähendada, et kohus ise omal algatusel kui riigi esindaja kohtumaksude määramisel peab asja lõplikul otsustamisel silmas pidama, et TKS § 888 nõuded täidetaks, nimelt, et väljamõistetud varast ja süüdimõistetud poolelt riigimaksud ja lõivud sisse nõutaks, mis olid asja menetluse kestel tasumata jäänud vaesusõiguse põhjal. (RkhÜ toim. nr. 9 — 1935.)

Kas sundtäitekorras lahendatavais nõudeasjus on kohtuil õigus tempelmaksu võtta sundtäitele kuuluva akti ära kirja pealt, mida kohus laseb nõudjal esitada kohtutoimetuse juurde jätmiseks, ning jaataval korral, mil määral?

Vastus: sundtäitele kuuluva akti ära kirja pealt, mis kohus laseb nõudjal esitada kohtutoimetuse juurde jätmiseks, tuleb võtta tempelmaksu Tempeltariif nr. 54 järgi 50 senti, kuid mitte rohkem kui algkirjalt, ja peale selle Tempeltariif nr. 2 järgi 20 senti.

Sundtäitepealdise saamiseks peab nõudja kohtule esitama vastava akti algdokumendi (TKS § 161⁶). Leides nõudja palve rahuldamisväärse olevat, kirjutab kohus sundtäitepealdise esitatud aktile (TKS § 161⁸). Akti säärase sundtäitepealdisega antakse nõudjale välja ning selle järgi toimub täitmine, nagu hariliku kohtuotsuse puhul, TKS § 161¹⁰ ettenähtud eranditega.

Kuna seega algdokument — akt, mille alusel sundtäitmine on kohtu poolt lubatud, kuulub nõudjale väljaandmisele ning sellel aktil leiduv sundtäitepealdis on algupärane kohtuniku poolt tehtud otsus, siis on tarvilik, et kohtuniku toimetusse peab jääma akti ära kirja ühes sellele tehtud sundtäitepealdisega. See on tarvilik selleks, et asjast huvitatud isikud võiksid näha, millise akti põhjal nende vastu sundtäitmine on lubatud; samuti on selline ära kirja tarvilik kohtule enesele selleks, et hiljem näha, millise dokumendi põhjal sundtäitmine lubatud, ja et võtta seisukohta kaebuste kohta, mis esitatakse sundtäitmise üle (TKS §§ 161¹⁴, 161¹⁵, 161¹⁶, 161¹⁸, 161¹⁹, 365¹), samuti on tarvilik sundtäite toime esitada sundtäite aluseks olnud akti või sellele kirjutatud sundtäitepealdise tühistamise nõude asjus (TKS § 161¹¹). Kuna algakti nõudja kohtult kätte saab, siis on tema kohustatud jätma selle asendamiseks kohtu toimetusse ära kirja, nagu see toimub üldse neil juhtumel, kus algdokument asjaosalisele välja antakse ning viimane selle asemel peab toimetusse jätma ära kirja. Kuna see ära kirja asendab algdokumenti kohtutoimetuses, siis Tempelmaksu tariifi nr. 1 (RT 1928 — 45) ja Tempelmaksu seaduse muutmise ja täiendamise seaduse (RT 1932 — 88) põhjal tuleb sellelt võtta

tempelmaksu nagu igalt kohtule antud paberilt, s. o. Tempeltariif nr. 54 järgi 50 senti, kuid mitte rohkem kui algkirjalt, ja peale selle Tariif nr. 2 järgi 20 senti.

(RkhÜ toim. nr. 9 — 1935.)

Kas asjaosaliste eneste poolt tõestatud ära kirjad, mis nemad kohtutoimetuste juurde esitavad algkirjade asemel, kuuluvad tempelmaksustamisele ka Tempelmaksutariif nr. 54 järgi või ainult Tariif nr. 2 järgi kui avalduste lisad?

Vastus: ära kirjadelt, mis asjaosalised ise tõestavad ja algkirjade asemel kohtutoimetuste juurde esitavad, tuleb võtta tempelmaksu 50 sendi suuruses igalt poognalt, kuid mitte rohkem kui algkirjalt, ainult siis, kui need ära kirjad on tehtud tariifi II osas loendatud tempelmaksustamisele kuuluvatest varanduslikest aktidest ja dokumentidest, muudel juhtumel aga mitte; tempelmaks Tariif nr. 2 järgi 20 sendi suuruses poognalt tuleb võtta igal puhul.

Peale Tempelmaksu seaduses ja tariifis ettenähtud erandite kuuluvad ära kirjad tempelmaksustamisele 50 sendiga igalt poognalt kolmel juhtumil: 1) kui ära kirjad tariifi II osas loendatud varanduslikest aktidest ja dokumentidest tõestatakse ja välja antakse ükskõik kelle poolt (Tariif nr. 54), välja arvatud ära kirjad dokumentidest, millede algkirjad väiksema tempelmaksu alla käivad, millede ära kirju peab tempelmaksustama samal määral kui algkirju; 2) kui ära kirjad otsusest, määrustest, raamatutest, registritest ja igasugustest asjaajamis-paberitest riigi- ja omavalitsusasutiste või nende ametnikkude poolt välja antakse eraisikutele või -asutistele (Tariif nr. 12); 3) kui ära kirjad, ükskõik missugustest paberitest, tõestatakse riigi- ja omavalitsusasutiste või nende ametnikkude poolt (Tariif nr. 11, lit. B). Nagu sellest nähtub, on eraisikute poolt tõestatud ära kirjade tempelmaksustamine seaduse järgi õigustatud ainult sellel puhul, kui ära kirjad on tehtud tariifi II osas loendatud tempelmaksustamisele kuuluvatest varanduslikest aktidest või dokumentidest, kuna ära kirjad kõigist muudest paberitest kuuluvad tempelmaksustamisele ainult siis, kui nad välja antakse või tõestatakse ametiasutiste või ametnikkude poolt. Järelikult tuleks ka ära kirjadelt, mis asjaosalised ise tõestavad ja algkirjade asemel kohtutoimetuste juurde esitavad, tempelmaksu 50 sendi suuruses igalt poognalt, kuid mitte rohkem kui algkirjalt, võtta ainult siis, kui need ära kirjad on tehtud tariifi II osas loendatud tempelmaksustamisele kuuluvatest varanduslikest aktidest ja dokumentidest, kuna muudel puhkudel puudub niisuguse maksu võtmiseks seaduslik alus. Tempelmaks Tariif nr. 2 järgi 20 sendi suuruses poognalt tuleb võtta aga igal juhul.

(RkhÜ toim. nr. 9 — 1935.)

M. T.

Vastutav toimetaja: F. Karlson. Väljaandja: Tartu Õigusteadlaste Selts.

LAHEMAD KAASTÖÖLISED.

S. Csekey, V. Ditmar, R. Eliaser, E. Erdmann, D. Grimm, K. Gyldenstube, J. Jans, H. Jucum, P. Kann, F. Karlsson, A. Luiga, J. Lõo, H. Madisson, N. Maim, A. Piip, P. Poom, M. Pung, K. Saarmann, K. Selter, M. Taevere, O. Tief, I. Tjutrumov, K. Trakmann.

X, XI ja XII Õigusteadlaste Päeva protokollid

(referaadid ja läbirääkimised) üksikmüügil saadaval.

Hind kr. 1 (X Õ.P.pr.) ja 75 senti (XI ja XII Õ.P.pr.).

Tellida „Õiguse“ talitusest.

Hinna ettesaatmisel kas rahas või postmarkides saadetakse raamat tellijale postikuludeta kätte.

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et juriidilises ajakirjas „Õigus“ avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Trükivigade vältimiseks on tarvilik, et käsikirjad oleksid kirjutatud selgestiloetava kirjaga, parandusteta ja vahelekirjutusteta; eriti soovitatav masinakiri (vähemalt 3 sm laiuse vaba äärega). — Tarvitamist leiavad ainult trükivalmis käsikirjad; korrektuurides on lubatud vaid trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmine. — Soovi korral saadetakse autorile esimesest korrektuurist äratõmme, mis viivitamata tuleb tagasi saata. — Toimetus jätab enesele õiguse käsikirju lühendada. Ühtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Avaldamata jäänud artiklite käsikirjad saadetakse tagasi ainult vastaval, käsikirjale juurde lisatud soovil. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, mis soov tuleb märkida käsikirjale ühes äratõmmete hulga äramärkimisega. Äratõmmete, artiklis kasutatud klišeede ja toimetuse kaudu tehtud tõlgete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetus, Tartu, Lai tän. 34.

PE A 35,3
PE 755

1935. a. ilmub juriidiline ajakiri

„ÕIGUS“

kuueteistkümnendat aastat.

TOIMETUS:

R. Rägo (peatoimetaja), E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, A.-T. Kliimann, H. Kristal, E. Maddison, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots, A. Mägi (toimetuse sekretär).

Sisuks juriidilised artiklid, kodu- ja välismaa seadusandluse ülevaade, kodu- ja välismaa kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ Riigikohtu 1933. a. ja 1934. a. otsuseid.

Lähemateks kaastööliseks on Tartu ülikooli õigusteaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

**Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.
Numbri suurus ühes lisaga 48—64 lk.**

Tellimishind: **7 krooni** aastas, üksiknumber **75 s.**

On veel saadaval ajakirja kõik eelmised aastakäigud (1920. a. — 1934. a. ühes lisadega) hinnaga kr. 80.50. Üksikaastakäike ühes vastavate lisadega on saadaval hinnaga: 1920. a. — kr. 1.50; 1921. a. — kr. 3; 1922. a. nr. nr. 5—8 — kr. 4; 1923. ja 1924. a. à kr. 4; 1925.—1928. a. à kr. 4.50; 1929.—1934. a. à kr. 7.

Toimetuse ja talituse: Tartu, Lai tän. 34.

Toimetuse sekretäri kõnetunnid sealsamas iga esmasp., kolmap. ja reede, kell $\frac{1}{2}11$ — $\frac{1}{2}12$.

Toimetuse sekretäri kodune telef. nr. 14-91.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Ilmus 29. aprillil 1935.

Hind 75 senti.